

Nederlands
Jeugdinstituut

Informele opvoedsteun aan vluchtelinggezinnen

Handreiking voor ondersteuning van ervaren
vrijwilligers

steun ouder

© maart 2019 Nederlands Jeugdinstituut, JSO

Alle informatie uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden. Graag de bron vermelden.

Meer informatie over vluchtelingenkinderen <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Vluchtelingenkinderen>

Daar vindt u ook de contactgegevens van medewerkers waarbij u met uw vragen terecht kunt.

Fotografie: Marsel Loermans en Martine Hoving

Vormgeving: Nederlands Jeugdinstituut

Redactie: Marjan Möhle en Lia Kleijweg (JSO); Bram Tuk en Anna de Haan (Pharos); Maria Wassink (Steunouder Nederland); Sandra Hollander (Humanitas/Home-Start); Neel de Bruyn (Spel aan Huis); Maaïke Stolte (VluchtelingenWerk Oost-Nederland); Jolyn Berns en Klaas Kooijman (Nederlands Jeugdinstituut/Moeders Informeren Moeders)

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

030 - 230 63 44

www.nji.nl

info@nji.nl

Een eerdere versie van deze handreiking (september 2017) is mogelijk gemaakt vanuit het JSO-programma Kwaliteit van de Samenleving, met financiering vanuit de provincie Zuid- Holland.

De huidige tweede versie (maart 2019) is mogelijk gemaakt door steun van de Bernard van Leer Foundation. Deze uitgave is bedoeld als aanvulling op de handleidingen van bestaande interventies voor informele opvoedondersteuning.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Zeven inzichten die kunnen helpen bij het ondersteunen van vluchtelinggezinnen.....	6
1 Achtergrondinformatie over vluchtelingen.....	10
1.1 Taakstelling gemeente	10
1.2 Zicht op achtergrond	11
2 Samenwerking loont	13
2.1 Van taakstelling naar huisvesting, wat doet de gemeente?	13
2.2 Van huisvesting naar meedoen, wat moet en kan de gemeente nog meer doen?	14
2.3 Van huisvesting naar meedoen, wat doet VluchtelingenWerk?	16
2.4 Van meedoen naar gezond opgroeien, wat doet de jeugdgezondheidszorg (JGZ)?	18
2.5 Van meedoen naar leren, wat doen het onderwijs en kinderopvang?	18
2.6 Ook bij problemen mee kunnen blijven doen, samenwerking met hulpverlening	19
2.7 Nog meer meedoen, samenwerking met andere initiatieven en organisaties	21
3 Hoe ga ik om met taalproblemen?	23
3.1 Verschillende talen	23
3.2 Tolken in de zorg	23
3.3 Wel of niet contact met taalgenoten?	24
3.4 Handige materialen	24
4 Voorbereiden van vrijwilligers op het ondersteunen van vluchtelinggezinnen.....	26
4.1 Trainingen.....	26
Bijlage: Informele opvoedsteun aan vluchtelinggezinnen: aanbevelingen voor meer duurzame samenwerking.....	28
Bronnen.....	31

Inleiding

Deze handreiking is gemaakt voor coördinatoren van programma's voor informele opvoedondersteuning, zoals Home-Start, Moeders Informeren Moeders (MIM), Steunouder en Spel aan Huis. De handreiking is een aanvulling op bestaande coördinatorenhandleidingen voor deze programma's. Daarnaast is de handreiking ook bruikbaar voor andere professionals of organisaties die (informele) opvoedsteun bieden aan vluchtelinggezinnen.

Naast deze handreiking is ook een draaiboek *Themabijeenkomst rond vluchtelinggezinnen* gemaakt, waarmee coördinatoren vrijwilligers kunnen trainen voor opvoedondersteuning aan vluchtelinggezinnen¹.

Opvoeden in een nieuw land kan een uitdaging zijn voor vluchtelingenouders:

- Leefomstandigheden en gewoonten van het gezin verschillen in Nederland van het land van herkomst
- De verwerking van schokkende ervaringen uit eigen land en onderweg tijdens de vlucht kost inspanning en is belastend
- De inburgering in een voor hen onbekend land, met een onbekende taal en cultuur en de soms nog onzekere uitslag van de asielprocedure leidt tot stress

Nederland kent een traditie in formele en informele laagdrempelige opvoedondersteuning.

Bovengenoemde organisaties hebben vaak al ervaring opgedaan met kwetsbare groepen zoals bijvoorbeeld migrantengezinnen. Ondanks de soms stevige maatschappelijke discussies over de toelating van grote aantallen vluchtelingen blijkt de laatste jaren dat er ook een grote bereidheid onder burgers is om zich in te zetten voor vluchtelingen. Dat wordt ook versterkt omdat de overheid een steeds groter beroep doet op de burgerkracht in onze samenleving. Veel (vrijwilligers-)organisaties willen hun deskundigheid in dienst stellen voor de groep vluchtelingen maar willen tegelijkertijd de kwaliteit en effectiviteit van hun interventies bewaken. Dat roept de volgende vraag op:

Wat is er nodig om interventies voor informele opvoedondersteuning beter zichtbaar en inzetbaar te maken bij de ondersteuning aan vluchtelinggezinnen?

Op deze vraag wil deze handreiking zo goed mogelijk antwoord geven.

In januari 2018 is een werkgroep gevormd, bestaande uit Anna de Haan (Pharos), Maria Wassink (Steunouder Nederland), Sandra Hollander (Humanitas/Home-Start), Neel de Bruyn (Spel aan Huis), Maaïke Stolte (VluchtelingenWerk Oost Nederland), Lia Kleijweg (JSO), Jolyn Berns en Klaas Kooijman (NJI/Moeders Informeren Moeders). Deze werkgroep heeft in juni en november 2018 expertmeetings georganiseerd met zowel landelijke partijen (VNG, Sociaal Werk Nederland, VluchtelingenWerk) als lokale en gemeentelijke organisaties (projecten vanuit onder meer de gemeenten Dalfsen, Tiel, Vlaardingen/Schiedam en Amsterdam). Doel was om goede voorbeelden op te halen en met elkaar te bespreken hoe a) samenwerking tussen formele en informele opvoedsteun kan worden verbeterd, en b) hoe gemeenten informele opvoedsteun voor vluchtelinggezinnen kunnen stimuleren. Ook heeft de werkgroep de ervaringen met de eerste versie van deze handreiking geëvalueerd, en op basis daarvan de tekst geactualiseerd.

Pharos heeft, samen met het NJi en VluchtelingenWerk, en met vrijwilligers van Home-Start en Moeders Informeren Moeders, een [e-learning voor vrijwilligers](#) ontwikkeld. Zie hiervoor de module 'Werken met mensen met een vluchtelingenachtergrond voor vrijwilligers'. Een onderdeel van de

¹ Het draaiboek wordt niet, zoals deze handreiking, breed verspreid. Wel kan het draaiboek worden opgevraagd bij het Nederlands Jeugdinstituut. E-mail: j.berns@nji.nl.

module is specifiek gericht op het ondersteunen van ouders en gezinnen, zodat vrijwilligers kennis en vaardigheden kunnen opdoen over het werken met vluchtelinggezinnen. De e-learning is ook opgenomen in het draaiboek voor de themabijeenkomst *Themabijeenkomst rond vluchtelinggezinnen*. Daarnaast heeft Pharos een handreiking voor gemeenten geschreven over het [bevorderen van de gezondheid en het welzijn van kinderen van statushouders](#), waarin onder andere de rol van informele opvoedsteun beschreven. Ook is een [Factsheet Opvoedondersteuning](#) geschreven voor professionals en gemeenten, waarin eveneens de rol van informele opvoedsteun aan bod komt.

De werkgroep heeft er verder voor gekozen om niet te veel 'nieuw' te ontwikkelen, maar aan te sluiten bij wat er al is. Bijvoorbeeld eerder gemaakte draaiboeken en methoden, en kennisproducten vanuit het 'Ondersteuningsprogramma Gezondheid Statushouders' van OTAV (VNG/Rijk), Pharos en GGD GHOR Nederland².

Leeswijzer

Deze handreiking begint met een inleidend artikel 'Zeven inzichten die jou kunnen helpen bij het ondersteunen van vluchtelinggezinnen!'. Dit artikel is geschreven vanuit het perspectief van vluchtelingen zelf en is bedoeld als inspiratiebron voor vrijwilligers in hun werk met vluchtelingen. *Het artikel kan als aparte informatie aan vrijwilligers worden gegeven, door het te kopiëren en plakken in een apart document.*

Na het artikel volgen hoofdstukken van meer praktische aard.

Hoofdstuk 1 geeft informatie over hoe je zicht krijgt op de vergunninghouders (aantallen en achtergronden) in een gemeente.

Hoofdstuk 2 gaat over de samenwerking in het veld, met aandacht voor de rol van de gemeenten, VluchtelingenWerk, jeugdgezondheidszorg, onderwijs, hulpverlening en andere initiatieven. Er wordt beschreven hoe het proces van huisvesting verloopt, welke rol de gemeente hierbij speelt en hoe de gemeente en andere organisaties zich inzetten om vluchtelingen te laten meedoen in onze samenleving.

Hoofdstuk 3 geeft informatie over taalproblemen, de beschikbaarheid van tolken alsmede de beschikbaarheid van materialen.

Hoofdstuk 4 gaat in op de vraag hoe vrijwilligers zich kunnen voorbereiden op het ondersteunen van vluchtelinggezinnen. Hierbij komen trainingen, e-learning en themabijeenkomsten aan de orde.

Bij ieder hoofdstuk worden steeds concrete tips gegeven voor de coördinatoren.

In een aparte bijlage geven we aanbevelingen voor meer duurzame samenwerking bij informele opvoedsteun aan vluchtelinggezinnen, en met name wat gemeenten hierin kunnen doen.

We richten ons in deze handreiking op de informele opvoedondersteuning aan statushouders³ die, vaak na een verblijf als asielzoeker in opvangcentra, een verblijfsvergunning hebben ontvangen en gehuisvest zijn in een gemeente.

Deze handreiking is niet primair bedoeld voor gebruik binnen de asielzoekerscentra/opvangcentra. Dit omdat de JGZ in de asielzoekerscentra (AZC) al extra capaciteit en professionaliteit heeft om, al dan niet in samenwerking met andere organisaties, vroegtijdige ondersteuning aan gezinnen aan te bieden.

Deze handreiking geeft een beeld van de situatie gedurende 2018 en bevat veel links en verwijzingen naar achterliggende informatie.

² Dit ondersteuningsprogramma liep van november 2016 tot december 2018.

³ Statushouder is de formele term voor vluchtelingen met een vergunning tot verblijf, ook wel status genoemd.

Zeven inzichten die kunnen helpen bij het ondersteunen van vluchtelinggezinnen

Programma's die informele opvoedondersteuning bieden zoals Moeders Informeren Moeders, Home-Start, Spel aan Huis en Steunouder verdienen een vaste plek als aanvulling op de ondersteuning aan vluchtelinggezinnen vanuit bijvoorbeeld VluchtelingenWerk, jeugdgezondheidszorg en de (gespecialiseerde) zorg en hulpverlening. Dit artikel⁴ beschrijft zeven inzichten en geeft tips aan vrijwilligers die vluchtelinggezinnen willen helpen om weer een 'gewoon' gezin te worden⁵.

Opvoeden is voor alle ouders een groot avontuur, in welk land ter wereld je ook woont. Maar als je wordt gedwongen je eigen land te ontvluchten en je kinderen op te voeden in een land dat je zelf amper kent, kan dit nog eens extra lastig zijn. Zeker als je gezin in het land van herkomst of onderweg te maken kreeg met vernedering, honger, geweld en/of andere schokkende gebeurtenissen. Ouders die als vluchteling met hun kinderen naar Nederland zijn gekomen geven aan dat zij graag weer een gewoon gezin willen zijn. Jij als vrijwilliger kan hieraan een belangrijke bijdrage leveren. Juist het laagdrempelige contact en het praten over de alledaagse opvoeding is voor veel van deze ouders zeer waardevol. Het helpt hen wegwijs te worden in de Nederlandse samenleving en ze hebben, wat ze graag willen, contact met 'gewone' Nederlanders.

1. 'Dat we het niet fijn vinden om zelig gevonden te worden'

We hebben allemaal van tijd tot tijd behoefte aan erkenning, begrip en ondersteuning. Aan iemand die oprecht vraagt hoe het met ons gaat ... en dan ook echt luistert naar het antwoord. Maar niemand vindt het fijn om zelig gevonden te worden, ook vluchtelingen niet. Mensen krijgen vooral het gevoel dat zij zelig gevonden worden als er steeds wordt gezegd hoe erg iets is. Of als zij hulp opgedrongen krijgen of er van alles voor hen wordt ingevuld. Of erger nog ... als er met een grote boog om hen heen wordt gelopen. Hierdoor krijgen mensen het idee dat anderen alleen hun problemen zien, en niet henzelf als persoon. Maar wat zeg je dan wel als je geconfronteerd wordt met een heftig verhaal?

- Zeg dingen als 'Ik leef met je mee' of 'Ik weet niet zo goed wat ik moet zeggen, maar ik wil je laten weten dat ik met je meeleef.' Ouders waarderen het als anderen zich in hun situatie proberen in te leven.
- Vul niets in en ga zeker niet ongevraagd hulp of advies geven. Stel wel vragen als: 'Wat wil jij doen?' of 'Kan ik wat voor je doen?'
- Juist in de informele opvoedondersteuning is empathie, gelijkwaardigheid en wederkerigheid ontzettend belangrijk. Dit betekent niet dat je bij elk verhaal dat je hoort meteen je eigen verhaal als ouder moet vertellen. Maar laat wel merken dat jij ook wel eens iets lastig vindt of vragen hebt.

2. 'Dat het lastig is om weer zelfvertrouwen te krijgen na jarenlang in een afhankelijke situatie te hebben gezeten.'

Veel vluchtelingen hebben jarenlang in een situatie geleefd waarin zij afhankelijk waren van andermans beslissingen. In hun land van herkomst was er vaak weinig vrijheid, en veel gevaar, waardoor er weinig ruimte was om zelf initiatieven of beslissingen te nemen.

Soms zijn zij bij hun vlucht afhankelijk geweest van mensenhandelaars en om te kopen autoriteiten.

⁴ Bij losse verspreiding van dit artikel geldt als bronvermelding: Informele opvoedsteun aan vluchtelinggezinnen. Handreiking voor ondersteuning van ervaren vrijwilligers. NJi, Utrecht, 2019.

⁵ De vorm van het artikel is ontleend aan '[Zeven dingen die Nederlanders moeten weten om te begrijpen hoe vluchtelingen zich voelen](#)' van de Correspondent, 16 november 2016.

In de centra werden ze vaak overgeplaatst en moesten allerlei procedures afwachten. Op het moment dat zij dan eindelijk een status en een woning hebben is bij een deel van hen weinig initiatief en zelfvertrouwen over. Deels hangt dit ook samen met het opleidingsniveau en de angst om fouten te maken, omdat je de taal en codes van het land nog niet kent. Dit moet allemaal groeien. Veroordeel mensen daarom niet te snel als passief of afhankelijk, maar biedt ruimte om het zelfvertrouwen te laten groeien. Hoe doe je dat?

- Vraag ouders naar hun dagelijks leven van voor de oorlog of de vlucht. Wat deden zij? Waar haalden zij hun kracht uit? Hoe voedden zij op? Wie ondersteunde daarbij? Wat willen zij graag nu zij in Nederland zijn? Wat kunnen zij zelf en waar hebben zij steun bij nodig?
- Geef gerichte complimenten. Benoem het concrete gedrag dat je ziet en zeg wat je daarin waardeert. Dus niet 'ik vind het heel knap zoals jullie je leven hier opbouwen' maar 'Ik zie dat u elke dag de tijd neemt om met uw kind over school te praten. Ik zie dat uw kind hiervan geniet en daardoor enthousiast over school vertelt.'

3. 'Dat het belangrijk is dat we ons welkom voelen.'

Het feit dat jij als vrijwilliger een vluchtelingengezin ondersteunt betekent al heel veel. Je laat zien dat er tegenover de mogelijke negatieve reacties die vluchtelinggezinnen in de media of op straat tegen kunnen komen ook heel veel positiefs staat. Maar je kunt nog meer doen om ervoor te zorgen dat mensen zich welkom voelen.

- Laat merken wat jou motiveert om dit werk als vrijwilliger te doen en laat zien dat er nog veel meer mensen zoals jij zijn. Veel vluchtelingen geven aan graag gewone Nederlanders te willen ontmoeten. Laat de gezinnen daarom zien op welke plekken zij zich nog meer welkom kunnen voelen en waar zij andere mensen kunnen ontmoeten. Dit kan in het buurthuis om de hoek zijn, maar ook bij sportclubs, in de kerk of in de bibliotheek of het filmhuis. Het makkelijkste is om hierbij vooral mensen mee te nemen naar de plekken waar je zelf al (graag) komt.
- Als je merkt dat er veel vijandigheid in de buurt is, kijk dan of je samen met anderen iets kan doen om mensen met elkaar in contact te brengen. Vraag hierbij eventueel hulp van de gemeente, VluchtelingenWerk of het welzijnswerk.

4. 'Dat we vaak onze familie missen en contact met anderen nodig hebben.'

Alle ouders hebben vragen over de opvoeding of willen in ieder geval weten hoe anderen het doen. Veel ouders vallen hierbij terug op hun eigen ouders, op familieleden en op vrienden. De dagelijkse zorgen over slapen, eten, spelen en school worden vaak een stuk lichter als je van anderen hoort dat zij dit herkennen. Wanneer je als ouder in een nieuw land aangekomen bent mis je vaak dit soort vanzelfsprekende contacten. Hier komt nog eens bij dat veel vluchtelinggezinnen uit landen komen waarin je met zijn allen opvoedt. *It takes a village to raise a child...* Maar hier in Nederland zit je als jonge ouder overdag misschien vaak alleen met je kind en heb je alleen je partner om te praten over de opvoeding. Als vrijwilliger ben je de eerste schakel om ouders uit dit isolement te krijgen.

Maar er zijn nog veel meer mogelijkheden om ouders te helpen bij het opbouwen van een nieuw netwerk.

- Kijk samen met andere vrijwilligers of je de ouders die jullie ondersteunen ook met elkaar in contact kan brengen. Kijk hierbij ook over de grenzen van je eigen organisaties of interventie, mogelijk zijn er ook nog bruggen te slaan tussen de gezinnen die bijvoorbeeld ondersteuning vanuit Home-Start krijgen en de gezinnen die vanuit MIM begeleid worden.
- Zoek ook samenwerking met VluchtelingenWerk of de eerste opvang op scholen, om ouders te ondersteunen en met elkaar in contact te brengen. Het onderlinge contact tussen de ouders kan een goede aanvulling zijn op de meer persoonlijke relatie die jij als vrijwilliger met de ouders opbouwt.

5. 'Dat we dankbaar zijn met de steun die jullie geven, maar ook veel hebben verloren.'

Er zijn grote verschillen tussen wat vluchtelingen die naar Nederland zijn gekomen hebben meegemaakt, maar voor veel van hen geldt dat zij door de oorlog en door hun vlucht veel zijn kwijtgeraakt. Vaak zit dit vooral in het missen van de vertrouwde omgeving, de eigen taal, bekende gezichten... Het afgesneden zijn van familie is voor veel vluchtelingen een van de meest pijnlijke ervaringen. Soms gaat het ook om een goede opleiding die hier in Nederland niet veel waard meer blijkt te zijn, een baan met aanzien die verruild is voor ongeschoold werk, een prachtig huis met tuin dat vervangen is door een driekamerflatje. Dit zorgt ervoor dat mensen naast hun dankbaarheid en opluchting over een veilig nieuw heenkomen ook nog een gevoel van verlies ervaren. Als vrijwilliger is het belangrijk dit te erkennen.

- Vraag mensen naar hun oude leven. Stel hierbij open vragen ga er niet vanuit dat je wel ongeveer weet hoe hun leven was. Bied ruimte voor verhalen.

6. 'Dat stress en trauma zeker hun invloed hebben, maar gelukkig niet allesbepalend zijn.'

Vluchtelingen hebben vaak dingen meegemaakt die voor trauma en stress kunnen zorgen. Veel vluchtelingen zijn veerkrachtig genoeg om hun leven weer positief op orde te krijgen. Vluchtelingen en asielzoekers hebben veel [vaker psychische problemen](#) dan autochtone Nederlanders. Tot wel 80% van hen heeft angst- en depressieklachten en 50% heeft traumagerelateerde klachten. Als er sprake is van een posttraumatische stressstoornis (PTSS) is hier soms gerichte therapie voor nodig. PTSS kan er immers voor zorgen dat ouders minder sensitief zijn, minder structuur kunnen bieden of zelfs een vijandige houding kunnen ontwikkelen tegenover hun kind. Maar realiseer je ook dat het lang niet altijd lukt om die zorg te organiseren. Bijvoorbeeld omdat ouders deze hulp van huis uit niet kennen en/of het niet willen. Heel vaak sluit onze zorg niet goed aan. Maar wanneer er sprake is van een trauma betekent dit dat je met je inzet als vrijwilliger al veel helends kan bieden. Juist in het gewone dagelijkse leven liggen veel bronnen voor veerkracht. Denk aan persoonlijke kenmerken zoals zelfvertrouwen of optimisme, onderlinge betrokkenheid en effectieve communicatie binnen het gezin, sociale steun uit het eigen netwerk en toegang tot medische of juridische hulp en de vreugde als het met je kinderen goed gaat. Als je zelfvertrouwen als ouder weer groter wordt, bijvoorbeeld omdat je samen met een vrijwilliger het tienminutengesprek op school deed, heeft dat een positieve uitwerking op jouw rol als ouder. Al deze dingen helpen, soms net zo goed of zelfs beter dan therapie. Juist als vrijwilliger kan je het gezin helpen die bronnen op te zoeken en aan te boren.

- Een vaste routine helpt bij het voorkomen van problemen ten gevolge van trauma en stress. Help het gezin een dagelijkse structuur op te bouwen en te handhaven en wijs op het belang hiervan. Inclusief op tijd gaan slapen.
- Probeer stap voor stap uitersten te voorkomen als overbescherming van kinderen door ouders of juist verwaarlozing.
- Geef ruimte aan eigen verantwoordelijkheid. Neem geen taken over van de ouder maar stimuleer deze vooral om zelf actie te ondernemen richting huisarts, school, juridische hulp, etc. Ga wel mee, omdat bijvoorbeeld naar een andere wijk gaan al heel erg lastig kan zijn. Geef gerichte complimenten als ouders en hun kinderen hier successen in behalen.
- Help gezinnen bij het vergroten en versterken van hun sociale netwerk. Zie hiervoor ook de tips hierboven bij punt 3 en 4.

7. 'Dat er wat betreft opvoedstijl veel verschillen zijn, maar ook veel overeenkomsten.'

Als het gaat om opvoeding zijn er vele wegen die naar Rome leiden. Elke ouder maakt weer eigen keuzes, onder invloed van ervaringen uit hun eigen jeugd, de sociale omgeving, de cultuur, media, etc. En natuurlijk speelt ook het karakter en het gedrag van hun kinderen een rol. Hier kunnen vrijwilligers natuurlijk ook veel hebben aan hun ervaring met ouders met een andere migratie-achtergrond, met wie ze al gewerkt hebben.

Veel vluchtelingen zijn godsdienstig. Bijvoorbeeld vluchtelingen uit Syrië en Eritrea. Godsdienstige ouders, vinden hun godsdienst vaak een richtsnoer voor de opvoeding. Het is goed om met ouders na te gaan hoe zij dat invullen in de Nederlandse samenleving, waar de kerk een steeds kleinere rol speelt.

Voor veel vluchtelingenouders geldt dat zij met de komst naar Nederland ook voor nieuwe opvoeddilemma's komen te staan. Soms past hun opvoedingsstijl niet bij wat er op school en in de samenleving van hun kind verwacht wordt. Soms missen de ouders ook de mede-opvoeders die bijvoorbeeld in een meer traditionele plattelandssamenleving ook nog een oogje in het zeil houden als hun kind buiten is. Soms schrikken ouders van de op het eerste gezicht grote vrijheid die kinderen in Nederland krijgen, om er later achter te komen dat ouders in Nederland zeker ook wel grenzen stellen als het gaat om seksualiteit, alcohol of drugs. Als vrijwilliger ben je een belangrijke steun voor ouders om een antwoord te vinden op deze dilemma's. Niet als iemand die precies weet hoe de ander het moet doen, wel als iemand die de ouder kan helpen om meer inzicht te krijgen in de Nederlandse samenleving en zo kan helpen om keuzes te maken. Hoe doe je dat?

- Wissel op een gelijkwaardige manier ideeën en ervaringen uit en zoek ook naar overeenkomsten in onderliggende waarden. Alle ouders willen immers het beste voor hun kind.
- Maak ook duidelijk dat er in Nederland onderling grote verschillen zijn in opvoedstijlen.
- Wees alert op eventuele misverstanden. Die zijn overigens niet te voorkomen. Benoem ze, en lach er ook om. Je kunt je nog zo goed inlezen in andere culturen en als nieuwkomer kan je nog zo je best doen om te integreren, we zien allemaal onze eigen vanzelfsprekendheden wel eens over het hoofd.

1 Achtergrondinformatie over vluchtelingen

1.1 Taakstelling gemeente

Gemeenten hebben de taak om vergunninghouders te huisvesten en krijgen elk half jaar een door het Rijk opgelegde [taakstelling](#). Deze taakstelling wordt vastgesteld naar rato van het aantal inwoners van een gemeente. De taakstelling geeft een prognose over het aantal vluchtelingen dat zich in het betreffende half jaar in de gemeente vestigt. Overigens halen veel gemeenten niet vanzelfsprekend hun taakstelling.

Hervestigers

Nederland nodigt hervestigers uit vanuit vluchtelingkampen in het zuiden van Europa. Deze hervestigers worden vaak geselecteerd op basis van een verhoogde kwetsbaarheid. Gezinnen tussen deze hervestigers hebben vaak extra ondersteuning nodig.

Veel nareizigers

Hoewel het aantal asielaanvragen afneemt, komt nog een groot aantal 'nareizigers' naar gemeenten. Dit betreft ook kinderen die in het kader van gezinshereniging vaak met één van de ouders (bijna) direct in gemeenten gehuisvest worden. Prognoses van aantallen asielzoekers zijn moeilijk te maken. Omdat asielzoekers vaak jong zijn en relatief veel kinderen krijgen, zal het aantal kinderen van ouders met een vluchtelingachtergrond in gemeenten ook blijven stijgen.

Het ministerie van Justitie en Veiligheid houdt rekening met 37.000 asielzoekers in 2018. Het gaat om mensen die voor het eerst een aanvraag doen, opnieuw een aanvraag doen en nareizende familieleden. Van de 22.724 personen in asielopvang per januari 2019 zijn er in totaal 6.547 kinderen t/m 17 jaar (=29%).

Bijna al deze ouders, zowel de statushouders als de nareizigers, spreken bij aankomst in de gemeente beperkt of helemaal geen Nederlands. Ook zullen zij nog niet of nauwelijks voorlichting hebben gehad over opvoeden in Nederland.

Ook ondersteuning voor eerder gevestigde vluchtelingen

Naast de recent gearriveerde vluchtelingen, kunnen ook eerder gevestigde vluchtelingen behoefte hebben aan informele opvoedondersteuning. VluchtelingenWerk en/of gemeenten hebben vaak een overzicht van eerder in de gemeente gearriveerde gezinnen. Voor de meest recente landelijke cijfers verwijzen we naar cijfers van op de website van [VluchtelingenWerk](#).

Hoe verloopt de procedure?

Lang niet altijd is bekend hoe gezinnen de asielprocedure doorlopen en welke ondersteuning en zorg zij al hebben gekregen. Relevante informatie daarover is te vinden op:

- [VluchtelingenWerk, feiten en cijfers](#)
- [VNG Gemeenten Asielprocedure Publiek](#)
- [Factsheet Gezondheidszorg voor asielzoekers in Nederland](#)

Krijgen alle asielzoekers een verblijfsvergunning?

Van de asielzoekers krijgen de Syriërs en de Eritreeërs bijna allen een verblijfsvergunning, omdat zij uit volstrekt onveilige landen komen. Dit is vaak een verblijfsvergunning voor een bepaalde tijd (nu 5 jaar en dat wordt 3 jaar) voor alle gezinnen die uit onveilige gebieden komen. Alleen op individuele gronden kan het zijn dat gezinnen een verblijfsvergunning hebben voor onbepaalde tijd. En er zijn, anders dan algemeen wordt gedacht, ook nog steeds grote aantallen vluchtelingen die geen verblijfsvergunning krijgen. Er zijn veel gezinnen met kinderen die in zogeheten gezinslocaties

verblijven. Daar wachten zij soms vele jaren op terugkeer. Omdat gezinnen daar onder druk staan, wordt vaak een beroep op zorg gedaan.

In sommige gezinslocaties geven gespecialiseerde organisaties opvoedondersteuning. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de handleiding '[Goed ouderschap in moeilijke tijden | Voor meergezinsgroepen met vluchtelingen](#)'.

Tips voor coördinatoren

- Voor de meest actuele informatie over taakstellingscijfers en zicht op het aantal te verwachten vergunninghouders is het raadzaam te bellen met de gemeenten dan wel te zoeken op de website van de gemeente. Voorbeeld: [informatie over vergunninghouders van de gemeente Zoetermeer](#).
- Zoek een contactpersoon bij gemeente/ VluchtelingenWerk/ COA om zicht te krijgen op het aantal gezinnen met mogelijke behoefte aan opvoedondersteuning.

1.2 Zicht op achtergrond

Voor alle groepen vluchtelingen geldt dat de mate van hun welzijn en gezondheid afhangt van het zo snel mogelijk kunnen oppakken van het normale leven met perspectief op werk, opleiding of andere vormen van participatie, het beschikken over voldoende sociale steun/netwerken, de nabijheid van naaste familie en duidelijkheid over verblijf. In het algemeen is het belangrijk om zicht te hebben op de opleidingsachtergrond van ouders. Die heeft invloed op de snelheid van het leren van Nederlands en het vat krijgen op de complexe Nederlands samenleving. In deze handreiking richten we ons op de grootste groepen vluchtelingen. Meer informatie over de achtergrond van vluchtelinggezinnen en -kinderen is hier te vinden.

Wat moet ik weten over Syrische vluchtelingen?

Syrische vluchtelingen komen naar Nederland vanwege de burgeroorlog die daar sinds maart 2011 gaande is. Veel van hen komen via illegale, risicovolle vluchtroutes via Turkije en Griekenland, of Noord-Afrika en Italië. Een groot deel van de Syrische vluchtelingen dient na het verkrijgen van een verblijfsvergunning een aanvraag voor gezinshereniging in. Die wordt vaak gehonoreerd. Dat zijn de zogeheten nareizigers.

Gegevens over het opleidingsniveau van Syrische vluchtelingen in Nederland zijn niet bekend. De indruk bestaat dat Syrische vluchtelingen in vergelijking met andere groepen vluchtelingen relatief hoger opgeleid zijn. Wel is belangrijk om te weten dat diploma's in Syrië niet vanzelfsprekend even hoog gewaardeerd worden als op het oog vergelijkbare Nederlandse diploma's. Er zijn zeker ook laagopgeleide Syrische vluchtelingen. Voor veel ouders is het vanzelfsprekend dat hun kinderen naar school gaan. Dit omdat ze gewend waren aan kosteloos openbaar basis- en voortgezet onderwijs en aan een leerplicht van 6 tot 15 jaar (EP-Nuffic, 2015). Vóór de start van het conflict in maart 2011 ging 97% van de Syrische kinderen van de basisschoolleeftijd naar school. 67% van de Syrische jeugd ging voor het conflict naar de middelbare school (UNICEF, 2013). Sinds het begin van het conflict is het Syrische onderwijssysteem uit elkaar gevallen. Bijna de helft van de kinderen heeft de laatste jaren geen of onvoldoende onderwijs gehad omdat er een tekort was aan leraren, ruimte, materialen en sanitair in Syrië zelf, maar ook in de doorgangslanden waar zij verbleven voordat ze naar Europa kwamen. Zoals bij de meeste andere vluchtelingenouders hechten ouders zeer aan de schoolprestaties van hun kinderen.

Syriërs maken weinig gebruik van zorgvoorzieningen. Deels ligt dit aan onbekendheid met het systeem en het feit dat de zorg niet altijd goed toegesneden is op hun behoefte.

Voor een deel van de kinderen en jongeren is er, door wat zij en hun ouders hebben meegemaakt, sprake van een verhoogd risico op psychosociale problemen.

Zie de [factsheet Syrische vluchtelingen](#) van Pharos voor meer uitgebreide informatie. Dit onderzoek beschrijft onder andere hoe Syrische ouders zelf tegen opvoeden aankijken.

Lees ook het rapport '[Syrische nieuwkomers in de gemeente](#)'. Hierin staan ervaringen van gezinnen met opvang, zorg en opvoeding'.

Tip: op de facebookpagina [Syriërs Gezond](#) kunnen Syriërs vragen stellen over de gezondheidszorg in Nederland. Op de website [Gezond in Nederland](#) staat ook in het Arabisch vergelijkbare informatie.

De timing is belangrijk

'In Gouda wilde VluchtelingenWerk erg graag een maandelijks individueel spreekuur, maar hiervoor leek geen belangstelling te zijn. De Arabische tolk vertelde dat mensen uit Syrië niet gewend zijn over opvoeding te spreken. Bovendien hebben ze het zo kort na hun aankomst druk met andere zaken als onderdak en voedsel.'

Monique Albeda, pedagoog van het CJG.

Wat moet ik weten over Eritrese vluchtelingen?

Bij Eritrese vluchtelingen gaat het vooral om zeer jonge mannen en vrouwen die vluchten vanwege het totalitair regiem en de dienstplicht. De vluchtelingen die nu in Nederland aankomen, verschillen in cultuur, achtergrond en sociaaleconomische status van vorige groepen Eritreeërs. Zij komen veelal van het platteland, zij hebben weinig onderwijs genoten en hebben veel te maken gehad met de verschrikkingen van militaire dienst, detenties en angst in Eritrea en daarbuiten. De dienstplicht duurt officieel achttien maanden, maar kan in de praktijk oplopen tot meer dan tien jaar. Daarnaast blijft een Eritreeër tot z'n vijftigste als reservist dienstplichtig. Deserteurs en dienstweigeraars worden wreed bestraft en ook familieleden lopen het risico te worden opgepakt. Het gemiddelde opleidingsniveau is laag omdat Eritrea minimale toegang biedt tot voortgezet onderwijs én de sociaaleconomische ongunstige situatie van ouders maakt dat kinderen al jong moeten werken en meehelpen. Een deel van de Eritreeërs volgde alleen basisschool, die in Eritrea maar 5 jaar duurt en in vergelijking met Nederland een korte schooldag kent. Ook de cultuurschok is groot.

Eritrese vluchtelingen zijn vanwege hun leeftijd relatief gezond. Anderzijds hebben zij een lange periode van vlucht achter de rug met soms extreem stressvolle gebeurtenissen. Dat beïnvloedt hun geestelijke gezondheid.

Eritrea kent een nog traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Dat geldt ook voor de opvoeding. Bij met name Eritrese alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's) komen veel zwangerschappen voor. Soms nog voordat ze 18 zijn, soms kort daarna. Het opvoeden van kinderen valt hen zonder eigen familienetwerk vaak erg zwaar.

Zie de [factsheet Eritrese vluchtelingen](#) van Pharos voor meer uitgebreide informatie. Ook is veel informatie te vinden in het rapport '[Van ver gekomen](#)'.

2 Samenwerking loont

Ouders van vluchtelinggezinnen zijn zich vaak snel bewust dat opvoeden in Nederland anders is dan hoe zij zelf opvoeden en opgevoed zijn. Informele opvoedondersteuning kan daarom voor hen zeer waardevol zijn. Het biedt de kans om op een laagdrempelige manier kennis te maken met de Nederlandse samenleving waardoor ouders tijdig antwoord krijgen op hun vragen over de opvoeding. Daarnaast vergroot informele opvoedondersteuning ook het sociale netwerk van de gezinnen. Dit is niet alleen één van de beschermende factoren voor opgroeiende kinderen, maar komt ook tegemoet aan de wens van vluchtelingen om met Nederlanders in contact te willen komen.

Toch ervaren veel coördinatoren het als lastig om vluchtelingen programma's voor informele opvoedondersteuning ook daadwerkelijk en tijdig te kunnen aanbieden. Dit vraagt om goede afstemming en samenwerking met, gemeenten, Vluchtelingenwerk en de JGZ. (Als het gaat om vluchtelingen in gezinslocaties zijn COA-en JGZ-medewerkers degenen met wie afgestemd moet worden.) Hieronder wordt aangegeven welke rol de verschillende partijen hebben en hoe coördinatoren en vrijwilligers hierbij kunnen aansluiten.

2.1 Van taakstelling naar huisvesting, wat doet de gemeente?

Voordat de vluchtelingen in de gemeente komen heeft het COA een persoonsprofiel aangeleverd met gegevens, zoals gezinsgrootte en -samenstelling, herkomstland, taal, opleiding, werkervaring en eventuele zichtbare lichamelijke beperkingen. Gemeenten dragen zorg voor het regelen van een woning, een inkomen en de inschrijving in de basisregistratie personen voor de vergunninghouders. Op basis van het persoonsprofiel van de regievoerder van het COA zoekt de gemeente geschikte woonruimte. Dat is vrijwel altijd huisvesting van een woningbouwcorporatie. Gemeenten hebben gemiddeld 10 weken de tijd voor het vinden van woonruimte. De vluchteling krijgt de gelegenheid de woning eerst te bezichtigen maar moet deze accepteren, tenzij de woning letterlijk niet passend is (het gezin is te groot voor het aantal kamers). Na het ingaan van een huurovereenkomst heeft de vergunninghouder 2 weken om te verhuizen naar de nieuwe woning.

Ook alleenstaande minderjarige vluchtelingen (amv's) met een verblijfsvergunning worden gehuisvest in gemeenten. Ze tellen mee voor de taakstelling van de gemeente. Omdat zij zonder ouders zijn, voorziet Nidos in de tijdelijke voogdij⁶. De dagelijkse zorg wordt uitbesteed aan regionale jeugdzorginstellingen. Omdat bij deze groep ongeplande zwangerschappen relatief veel voorkomen, is opvoedondersteuning bij amv's en ex-amv's soms gewenst.

Om de uitstroom naar gemeenten te bevorderen, kunnen gemeenten de vergunninghouders ook huisvesten in niet-reguliere woningen via GVA⁷. Bijvoorbeeld vakantiewoningen, hotels, pensions, bed & breakfast en Airbnb.), en stacaravans. Daarnaast kunnen vergunninghouders zelf tijdelijke huisvesting regelen via de logeerregeling⁸.

Als de gemeente heeft verklaard dat er gezorgd is voor een woning, een inkomen en inschrijving in de basisregistratie personen stopt het huisvestingsproces en schrijft het COA de vergunninghouder uit.

⁶ Nidos voert als een onafhankelijke (gezins-)voogdij instelling, op grond van de wet, de voogdijtaak uit voor Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen.

⁷ GVA staat voor Gemeentelijk Versnellings Arrangement; GVA telt mee voor de taakstelling

⁸ De [logeerregeling vergunninghouders](#) (Irv) is bestemd voor vergunninghouders die een logeeradres hebben en korte tijd willen verblijven bij vrienden of familie in Nederland. De duur van het logeren is beperkt tot 3 maanden.

Tips voor coördinatoren

- De gemeente heeft vanwege hun taakstelling een overzicht van het te verwachten aantal vergunninghouders. Leg contact met de betreffende beleidsambtenaar en houd een korte lijn.
- Bespreek proactief met NIDOS, gemeenten en JGZ wat je kunt bieden aan amv's (en wat dat kost).

2.2 Van huisvesting naar meedoen, wat moet en kan de gemeente nog meer doen?

Naast de verplichte taken rondom woning, inkomen en basisregistratie heeft de gemeente taken rondom de ondersteuning van deze nieuwe inwoners zoals zij die ten opzichte van haar andere inwoners heeft. Denk aan alle taken rondom preventie, jeugdhulp, Wmo, leerplicht, etc.

Kennissynthese

Pharos heeft in opdracht van VWS in een Kennissynthese⁹ de te verwachten noodzakelijke preventieve en curatieve zorg beschreven. De belangrijkste aanbevelingen aan gemeenten zijn:

- Zorg voor een integrale aanpak, waarbij huisvesting, inburgering/integratie, wegwijs maken en versterken van veerkracht en gezondheid hand in hand gaan.
- Geef vluchtelingen zelf een centrale en actieve rol.
- Praat niet over maar met hen.
- Investeer van meet af aan in preventie en vroegsignalering van gezondheidsrisico's; de jeugdgezondheidszorg, verloskundigen en de wijk- of buurtteams hebben hier een belangrijke rol om vertrouwen te winnen.
- Maak goede afspraken over ieders rol daarin en een goede ketensamenwerking.
- Versterk de kwaliteit en het bereik van laagdrempelige opvoedondersteuning en hulp voor vluchtelinggezinnen.
- Investeren in activering en participatie is voor behoud van veerkracht essentieel!

Pharos adviseert aan gemeenten onder meer:

- Een snelle en uitgebreide intake door de JGZ.
- Outreachend werken door de wijkteams.
- Ondersteunend materiaal dat goed inzetbaar is.
- Toegang tot vormen van (informele) opvoedondersteuning voor vluchtelingouders, waaronder voorschoolse educatie, VoorZorg, Healthy Pregnancy 4all, en programma's zoals Home-Start, Moeders Informeren Moeders, Spel aan Huis en Steunouder.

Het Ondersteuningsprogramma Gezondheid Statushouders is eind 2018 afgerond. Informatie en opbrengsten zijn beschikbaar op de onderstaande sites en als handreiking voor gemeenten:

[Ondersteuningsprogramma Gezondheid Statushouders](#).

[Handreiking Regie en ketensamenwerking rond de gezondheid van statushouders](#)

Het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) heeft een [Toolkit samenwerking formele en informele opvoedondersteuning](#) uitgebracht.

Medio 2020 zullen de gemeenten de regie gaan voeren over het nieuwe inburgeringssysteem¹⁰. Al is nog niet alles duidelijk over de nieuwe wet, veel gemeenten nemen nu al de regie op inburgering. Participatie en gezondheid zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Nieuwkomers in Nederland

⁹ Zie [Kennissynthese gezondheid van nieuwkomende vluchtelingen en indicaties voor zorg, preventie en ondersteuning](#), Pharos Expertisecentrum Gezondheidsverschillen, januari 2016.

¹⁰ Brief Tweede Kamer 2018-0000170624

blijven te lang in de bijstand en beheersen de Nederlandse taal onvoldoende. Het vormgeven van een integrale aanpak staat centraal.

De nieuwe wet biedt kansen om (informele) opvoedondersteuning een stevige plek te geven in het beleid. Vanuit gesprekken met een aantal coördinatoren, de werkgroepleden en de deelnemers aan de twee expertmeetings in 2018, is een notitie opgesteld. In deze notitie worden vanuit de praktijk elf actiepunten benoemd die gemeenten in hun beleid en uitvoering van het nieuwe inburgeringssysteem zouden moeten meenemen. Zie ook de [Bijlage: Informele opvoedsteun aan vluchtelinggezinnen: aanbevelingen voor meer duurzame samenwerking](#).

De belangrijkste aanbevelingen naar gemeenten geven we in het kader hieronder weer.

11 Actiepunten voor gemeenten voor een betere start van vluchtelinggezinnen

1. De doelgroep zelf als belangrijke partner van de gemeente

Gemeenten hebben een lange ervaring in het zorg dragen voor een goede integratie van nieuwe statushouders. Dat betekent dat er in de meeste gemeenten ook veel vluchtelingen zijn die al lang in Nederland wonen. Gebruik hun ervaring en betrek hen bij de uitwerking van nieuwe plannen zodat de plannen nog beter aansluiten. Informele opvoedsteun kan gemeenten helpen in het leggen van contact met vluchtelingen.

2. Waarborgen van de privacy

Vluchtelinggezinnen hebben net als ieder ander het recht op bescherming van hun privacy. Het is belangrijk dat professionals expliciet benoemen dat wat besproken wordt geheim blijft en dat zij verplicht zijn privacy te waarborgen, omdat het niet vanzelfsprekend is dat gezinnen dit weten. Voor vluchtelingen kan dit extra belangrijk zijn, want zij zijn vaak meer op hun hoede dan anderen om sommige dingen te bespreken. Als een vluchteling bijvoorbeeld te maken heeft gehad met vervolging dan zal die eerder bang zijn dat informatie via doorvertellen gevaar kan opleveren voor familie en vrienden in het thuisland. Ook kunnen politieke vluchtelingen in Nederland te maken krijgen met aanvallen of (doods)bedreigingen door bijvoorbeeld aanhangers van een regime. Het is dan ook belangrijk de privacy echt te waarborgen.

3. JGZ en maatschappelijk begeleiders als spil

De JGZ en de maatschappelijke begeleiders van VluchtelingenWerk of Humanitas zien alle nieuwe gezinnen. Het is belangrijk dat zij een spilfunctie vervullen in de goede start. Vluchtelinggezinnen zijn soms kwetsbare gezinnen; maak de inzet op vluchtelinggezinnen onderdeel van de gemeentelijke inzet op kwetsbare gezinnen. En leg hierbij een relatie met initiatieven voor informele opvoedsteun, door bijvoorbeeld de samenwerking tussen VluchtelingenWerk en informele opvoedsteun te versterken.

4. Inzet op vergroten welzijn

Zet in op het vergroten van het welzijn van nieuwe gezinnen, o.a. door het in kaart brengen en versterken van de positieve factoren die er al zijn rond de opvoeding. Denk hierbij aan de [tien beschermende factoren](#). Vraag het nieuwe gezin naar hun eigen ideeën: zij durven dit niet uit zichzelf te benoemen. Betrek hierbij bruggenbouwers of sleutelpersonen – zij zullen vanuit hun ervaring meer oog hebben voor de sterke punten en mogelijkheden die het nieuwe gezin kan inbrengen. Vanuit een positieve insteek ontstaat draagvlak voor (informele) ondersteuning op de risicofactoren.

5. Aansluiting bij de bestaande voorzieningen

De visie van de gemeenten is dat de vluchtelinggezinnen aansluiten bij bestaande voorzieningen maar er wordt weinig inzet gepleegd om ervoor te zorgen dat die aansluiting plaatsvindt. Koppel bijvoorbeeld naast de maatschappelijk begeleider van VluchtelingenWerk ook een welzijnswerker vanuit de gemeente aan een gezin, die de verbinding kan leggen tussen het gezin en informele opvoedondersteuning.

6. *Begeleiding bij gezinshereniging*

Besteed aandacht aan en maak specifieke afspraken voor begeleiding bij gezinshereniging; de eerste periode na gezinshereniging is een risicovolle tijd. Goede begeleiding en informele opvoedsteun kan veel problemen voorkomen. Betrek ook de doelgroep zelf bij de uitwerking: de ervaring van vluchtelingen die zelf met gezinshereniging te maken hebben gehad is zeer waardevol. Zie ook de verkenning van Pharos: [Welzijn en gezondheid van gezinsherenigers](#).

Vanuit het Ondersteuningsprogramma Gezondheid Statushouders is een Handreiking Cultuursensitief werken gepubliceerd voor gemeenten om cultuursensitief werken te stimuleren en verder te ontwikkelen. Het doel is beleidsambtenaren te ondersteunen om dienstverlening, zorg en ondersteuning bereikbaar en adequaat te maken voor alle inwoners in hun gemeente.

7. *Extra inzet op de eerste lijn*

Het is belangrijk dat er meer op de eerste lijn ingezet wordt: de huisarts, POH-er, het wijkteam, de verloskundigen etc. Zij dienen aandacht te hebben voor [cultuursensitief werken](#), voor ouderschap in een nieuw land en voor mogelijk aanbod aan informele opvoedsteun voor nieuwkomers. Ook kan de eerste lijn de knelpunten (wachtlijsten, te ver weg) rond doorverwijsmogelijkheden voor vluchtelinggezinnen aankaarten en voor een deel opvangen.

8. *Optimale samenwerking*

Samenwerking en uitwisseling binnen de gemeente is belangrijk. Professionals en vrijwilligersorganisaties die praktijkvoorbeelden met elkaar delen of samen een klantreis uitwerken zullen beter gaan samenwerken. Het is belangrijk om hierbij ook sleutelpersonen en migrantenzelforganisaties te betrekken. Organiseer vanuit de gemeente dergelijke netwerkbijeenkomsten.

9. *Lokaal sociaal buurtwerk*

Gemeenten kunnen de samenwerking tussen het welzijnswerk, lokale buurtinitiatieven en woningbouwverenigingen stimuleren om gezinnen een goede start in hun nieuwe wijk te geven. Er kan zo bijvoorbeeld meer gebruik gemaakt worden van mensen in de buurt die willen helpen. Benut ook het lokaal sociaal buurtwerk voor werving van vrijwilligers voor de bestaande interventies voor informele opvoedsteun.

10. *Aansluiten bij bestaande structuren*

Zorg dat professionals aansluiten op plaatsen waar de nieuwe gezinnen al komen, en daar met de gezinnen laagdrempelig in gesprek gaan over opgroeien in een nieuwe land. Bijvoorbeeld bij koffie- en taalbijeenkomsten, centering parenting, mama-cafés etc.

11. *Aandacht voor cultuursensitief werken*

Vanuit het Ondersteuningsprogramma Gezondheid Statushouders is een [Handreiking Cultuursensitief werken](#) gepubliceerd voor gemeenten om cultuursensitief werken te stimuleren en verder te ontwikkelen. Het doel is beleidsambtenaren te ondersteunen om dienstverlening, zorg en ondersteuning bereikbaar en adequaat te maken voor alle inwoners in hun gemeente.

Tip voor coördinatoren

- Schrijf je in voor de [Pharos Nieuwsbrief](#), dan blijf je op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen.

2.3 Van huisvesting naar meedoen, wat doet VluchtelingenWerk?

VluchtelingenWerk Nederland ondersteunt vergunninghouders die een nieuw bestaan opbouwen in 300 van de 390 gemeenten in Nederland met onder andere juridische en maatschappelijke

dienstverlening¹¹. De maatschappelijke begeleiding van VluchtelingenWerk wordt ingekocht door de gemeente en kan variëren van 8 tot 24 maanden. Elke vluchteling (of vluchtelinggezin) krijgt een maatschappelijk begeleider toegewezen die regelmatig contact heeft met de vluchteling bij het vinden van een plek in de samenleving; praktische regelzaken, kennismaken met de buurt, openbaar vervoer, bevorderen zelfredzaamheid en begeleiden naar school, taalles, inburgering, voorbereiden op werk en de reguliere dienstverlening. Na afloop van de individuele begeleiding is er meestal een spreekuur waarop cliënten hun vragen kunnen voorleggen aan VluchtelingenWerk.

Waar?

Op de [website van VluchtelingenWerk](#) staat weergegeven waar de 5 regionale stichtingen actief zijn. Hier zijn ook de adressen en namen van de teamleiders te achterhalen. Het is ook mogelijk contact te leggen via de 5 regionale hoofdkantoren die op het landkaartje van de website genoemd staan.

Wat biedt VluchtelingenWerk?

VluchtelingenWerk kan het volgende bieden:

- Juridische ondersteuning bij zaken omtrent verblijfsrecht en gezinshereniging
- Taal en inburgering: Taalles met vrijwillige taalcoaches die er samen op uitgaan, alfabetiserings- en inburgeringscursussen.
- Toeleiding naar werk: Projecten zoals: Vluchtelingen investeren in Participeren (VIP) en ondersteuning van werkgevers die vluchtelingen in dienst willen nemen.
- Trainingen binnen het Participatieverklaringstraject (PVT) en omgaan met geld (Eurowijzer)
- Op bepaalde locaties zijn er specifieke projecten voor kinderen en gezinnen zoals Preventieve Ouderschapsondersteuning in Oost-Nederland en Spel aan Huis in Zuid-Nederland.

VluchtelingenWerk werkt met vrijwillige maatschappelijk begeleiders. Op veel locaties gaan deze vrijwilligers regelmatig op huisbezoek maar het kan ook zijn dat de afspraken op kantoor plaatsvinden. Zij regelen veel praktische zaken. Een van de taken van de maatschappelijk begeleiders is het toeleiden van cliënten naar de reguliere dienstverlening. Dit kan ook laagdrempelige opvoedondersteuning zijn. Maatschappelijke begeleiders kunnen vaak psychosociale en opvoedproblemen signaleren bij cliënten om hen door te kunnen verwijzen naar de reguliere dienstverlening. Een goede samenwerking tussen VluchtelingenWerk en de organisatie die informele opvoedondersteuning biedt, bevordert dat ouders op de juiste plek komen. En juist door samen te werken motiveer je de medewerkers van VluchtelingenWerk ook om meer aandacht aan kind, opvoeding en gezin te geven.

Tips voor coördinatoren

- Zorg dat er op managementniveau afstemming is over samenwerking en wat je voor elkaar en voor de gezinnen kan betekenen en hoe je elkaars aanbod kunt aanvullen.
- Zorg voor contactpersonen met VluchtelingenWerk in je eigen organisatie en zorg dat je zelf ook de contactpersonen van VluchtelingenWerk in jouw werkgebied kent.
- Creëer samen met het management draagvlak voor de activiteiten van jouw organisatie binnen VluchtelingenWerk en voor de activiteiten van VluchtelingenWerk binnen jouw organisatie. Bijvoorbeeld door met medewerkers van VluchtelingenWerk te bespreken wat zij signaleren. Dat kun je ook samen met de JGZ doen. Maak daarbij duidelijk wat ieder wel en niet kan bieden.
- Deel je expertise m.b.t. laagdrempelig bespreken van opvoedingsvragen met teamleiders en vrijwilligers van VluchtelingenWerk.

¹¹ Waar VluchtelingenWerk niet actief is, wordt deze ondersteuning geboden door andere organisaties, zoals Humanitas in een aantal gemeenten in Friesland.

- Zorg dat medewerkers van de informele opvoedondersteuning weten bij welke vragen ze cliënten kunnen doorverwijzen naar VluchtelingenWerk.
- Maak afspraken om te voorkomen dat gezinnen 'overbelast' worden door vrijwilligers en/of dat voor de gezinnen onduidelijk wordt wie wat doet.

2.4 Van meedoen naar gezond opgroeien, wat doet de jeugdgezondheidszorg (JGZ)?

De JGZ ziet alle kinderen in Nederland en is ook de schakel tussen de periode van opvang en het (gaan) wonen in de gemeente. In het pakket van Publieke Gezondheid Asielzoekers (PGA) wordt in de opvangcentra ook jeugdgezondheidszorg uitgevoerd. Zo wordt een verpleegkundige en medisch intake gedaan, de vaccinatiestatus gecheckt en zo nodig een vaccinatieplan opgesteld. Als er een heel grote instroom is en als kinderen als nareizigers maar heel even in een centrum verblijven, kunnen de JGZ-taken niet compleet worden uitgevoerd. Wel worden steeds vaker extra activiteiten verricht in de gemeenten. Jeugdverpleegkundigen gaan bijvoorbeeld op huisbezoek om kennis te maken met het gezin. De consulten duren langer, vaak is de inzet van een tolk geregeld en er vinden extra consulten plaats.

Zie ook de publicatie [Intake JGZ bij statushoudergezinnen](#).

Organisaties die opvoedondersteuning bieden werken meestal al samen met de JGZ; vaak zijn er afspraken over doorverwijzing en toeleiding. Bij vluchtelingenkinderen is dat extra belangrijk.

Sommige GGD's hebben middelen van gemeenten gekregen om extra tijd en activiteiten voor vluchtelingenkinderen uit te voeren. Soms zetten ze hiervoor een speciaal team in, en soms draaien de kinderen mee in de reguliere JGZ-teams.

De inzet van tolken is wisselend. Er is geen vergoeding voor, maar een aantal GGD 's financiert de tolkentelefoon uit eigen middelen. Er wordt ook gewerkt met informele tolken, google translate etc. De uitvoering van lichte opvoedsteun door de JGZ zelf is landelijk verschillend, ook omdat er lokaal veel verschillende partijen actief zijn.

Tips voor coördinatoren

- Zoek lokaal of regionaal contact met de JGZ en/of bespreek in het reeds bestaande contact expliciet wat jij als programma voor informele opvoedondersteuning te bieden hebt als het gaat om vluchtelingen. Wees hierin proactief!
- MIM en Steunouder worden vaak uitgevoerd vanuit een organisatie die ook JGZ aanbiedt (GGD, CJG, zorgorganisatie). De (interne) samenwerking is daar dus vaak vanzelfsprekend, bijvoorbeeld waar het gaat om verwijzing van gezinnen en afstemming tussen de formele en informele opvoedondersteuning. Het is wel belangrijk hier ook bij wisseling van medewerkers alert in te zijn.
- Op de [website van het NJi](#) vind je informatie over gemeenten die MIM uitvoeren.
- Op de [website Steunouder](#) vind je informatie over gemeenten die Steunouder uitvoeren.
- Op de [website Spel aan Huis](#) vind je informatie over gemeenten die Spel aan Huis uitvoeren.
- Op de [website van Home-Start](#) vind je informatie over gemeenten die Home-Start uitvoeren.

2.5 Van meedoen naar leren, wat doen het onderwijs en kinderopvang?

Om ervoor te zorgen dat vluchtelinggezinnen zo nodig en tijdig informele opvoedondersteuning krijgen zijn de eerste opvangscholen, waar nieuwkomerskinderen Nederlands leren, een mogelijke 'vindplaats' en 'verwijzer'. Een groot deel van de vluchtelingenkinderen start het onderwijs in zogenaamde nieuwkomersklassen/ nieuwkomerscholen. Daar leren ze eerst Nederlands spreken.

Alle typen eerste opvangscholen zijn hier te vinden:

- [Scholen Primair Onderwijs](#)
- [Voortgezet Onderwijs](#)

Scholen signaleren soms als eerste dat de opvoedsituatie van kinderen niet goed (genoeg) is. Zij zullen dat dan vaak bespreken in een zorgadviesteam of wijkjeugdteam. Daar maakt de jeugdverpleegkundige of jeugdarts meestal deel van uit. Als scholen weten dat er in hun gemeente ook (informele) opvoedondersteuning aangeboden kan worden, zullen ze dat vermoedelijk eerder als suggestie noemen. Daarom kan het nuttig zijn, als met name de zogenaamde nieuwkomersklassen/ nieuwkomerscholen weet hebben van wat organisaties aan opvoedondersteuning kunnen bieden. Voor de kinderopvang is begin 2019 een serie [ondersteunende handreikingen](#) uitgekomen. Bijvoorbeeld over het verbeteren van ouderbetrokkenheid bij de kinderopvang voor vluchtelingenkinderen. Vluchtelingenouders maken op dit moment veel meer gebruik van peuteropvang met VVE (met een indicatie vanuit de JGZ) dan van reguliere kinderopvang.

Tips voor coördinatoren

- Zie eerste opvangscholen niet alleen als toeleidende bron van gezinnen maar ook als plek waar je ook (pro)actief ondersteuning kan bieden (ouderavonden, ontmoetingsochtenden).
- Ouders van pubers valt het opvoeden vaak zwaar. Juist in deze leeftijd worden vluchtelingenouders geconfronteerd met verschillen in opvoedingsstijlen en de op het eerste gezicht grote vrijheid die Nederlandse ouders en de Nederlandse samenleving aan kinderen bieden. In de zogeheten Internationale Schakelklassen zijn leerlingen uit deze leeftijdsgroep te vinden. Dit is een goede plek om in contact te komen met ouders die behoefte hebben aan informele opvoedondersteuning.
- In sommige plaatsen zijn Syrische of Eritrese organisaties actief, of zogenoemde ervaringsdeskundigen of [sleutelpersonen](#). Dat zijn vluchtelingen die al langer geleden hier kwamen en als vrijwilliger of betaald organisaties adviseren. Bijvoorbeeld bij een moeilijke situatie in een gezin. Vaak zijn deze personen bekend bij VluchtelingenWerk en de GGD.
- Ouders hebben vaak hoge verwachtingen van het onderwijs voor hun kinderen. Ondersteun ouders bijvoorbeeld bij het maken van schoolkeuzes, de schriftelijke contacten, maar ook bij de afspraken op school.
- Ouders hebben soms weinig beeld van hoe het Nederlands onderwijs- en kinderopvangsysteem in elkaar zit. Leg uit wat een rapportbespreking inhoudt, hoe het werkt met wel of geen huiswerk en hoe je als ouder betrokken kunt zijn bij het schoolleven van je kind.

2.6 Ook bij problemen mee kunnen blijven doen, samenwerking met hulpverlening

Veel vluchtelingen hebben opvallend veel veerkracht. Ze willen niets liever dan een nieuw leven opbouwen in een veilige omgeving. Verreweg de meesten van hen vinden een nieuw evenwicht. Slechts een deel is en/of raakt beschadigd en heeft hulp nodig. Bijvoorbeeld omdat de (psychische) gezondheidsproblemen doorwerken op het functioneren en op het vermogen om Nederlands te leren en te integreren. Dat wil niet zeggen dat ze die hulp vanzelfsprekend vinden. Hulpaanbod sluit vaak niet goed aan en er zijn barrières om hulp te vragen en te accepteren. Hoe kunnen we hierbij vanuit de informele opvoedondersteuning helpen?

De meeste vluchtelingen komen uit oorlogsgebieden. Het is vooral angst geweest die hen heeft doen besluiten om op zoek te gaan naar veiligheid en bescherming. Velen hebben ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt. Het verlaten van huis en haard is vaak een groot verlies.

Oorlog, geweld en marteling kunnen een forse impact hebben op de fysieke en psychische gezondheid. Psychische klachten kunnen ook ontstaan door traumatische ervaringen tijdens de vluchtreis. Onder invloed van onder andere oorlogs- en geweldservaringen lopen vluchtelingen een hoger risico op psychische klachten (stress, slaapproblemen) of psychische stoornissen (angststoornissen, depressie en PTSS¹) dan gemiddeld in Nederland; ongeveer 13-25% van de vluchtelingen krijgt te maken met PTSS en/of depressie.

De Handreiking [‘Geef ons de tijd...Begeleiding van vluchtelingen met oog voor psychische gezondheid’](#) leert professionals, vrijwilligers, klantmanagers en docenten die te maken hebben met statushouders om signalen op te vangen van psychische klachten bij vluchtelingen. Ook geeft de handreiking tips om daarop passend te reageren.

Er is inmiddels meer aandacht voor de psychische klachten van asielzoekers en statushouders. Voor asielzoekers is er een gezamenlijke GGZ-visie ontwikkeld. De ketensamenwerking in buurten en gemeenten heeft een impuls gekregen door het Ondersteuningsprogramma Gezondheid Statushouders. Zie hiervoor ook de [Handreiking voor gemeenten: preventie psychische problemen en behoud veerkracht statushouders](#). Wat kan uw gemeente doen? Wel is er in de keten van signalering tot GGZ-zorg nog meer samenhang en professionalisering nodig. Zie het rapport [Veerkracht en vertrouwen: psychosociale hulpverlening aan vluchtelingen](#).

De helft van alle statushouders loopt risico op armoede. Volgens een rapport van het SCP (2018) heeft bijna 53 procent van de vluchtelinghuishoudens een laag inkomen, ruim zes keer zo vaak als gemiddeld in Nederland. Bij huishoudens van Syrische of Eritrese komaf is dat zelfs circa 80 procent. Armoede is een belangrijke risicofactor voor (ernstige) problemen in de opvoeding. De arbeidsparticipatie van statushouders blijft sterk achter bij die van de rest van de Nederlandse beroepsbevolking. Onder andere doordat ze relatief vaak te maken hebben met mentale en fysieke problemen die gerelateerd zijn aan hun vlucht. Dit leidt tot armoede, schulden en een slechtere gezondheid. Vooral de groep Eritrese statushouders heeft een grote afstand tot de Nederlandse samenleving

Het Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) heeft in een [dossier](#) gezet welke maatregelen hierbij helpen.

Bovendien vraagt dit om dienstverlening op maat, om te voorkomen dat inburgeraars een valse start krijgen, volgens een [rapport van de Nationale Ombudsman](#) (2018).

Vluchtelingenkinderen goed in beeld

Kinderen zijn voor een gezonde ontwikkeling met name afhankelijk van de gezondheid van hun ouder(s) en van een stabiel(e) woon- en schoolsituatie en toekomstperspectief. Bij vluchtelingenkinderen is er sprake van afgenomen beschermende factoren en toegenomen risicofactoren. Zij hebben daardoor een verhoogde kans op psychosociale problemen en een verhoogd risico op kindermishandeling.

Kinderen passen zich vaak eerst sterk aan waardoor het lijkt alsof ze geen schade of trauma's hebben opgelopen. Deels klopt dat ook. Veel klachten verdwijnen. Ze willen zelf ook zo snel mogelijk weer 'normale' kinderen worden. We kunnen hen daarin helpen door de ouders te ondersteunen zo snel mogelijk weer 'gewone' ouders te worden. Juist informele opvoedondersteuning kan gezinnen helpen deze veerkracht terug te vinden, naast en in afstemming met professionele hulp.

Later, als het gezin tot rust is gekomen, kan de reactie bij het kind komen in de vorm van opvallend gedrag, een proces dat vergelijkbaar is met rouw bij kinderen. Het is daarom van belang om deze kinderen vanuit de publieke gezondheidszorg en andere vormen van (gezins-)ondersteuning in de dorpen en wijken vroegtijdig goed in beeld te hebben. Door in te zetten op factoren als sociale steun, het welzijn van de ouders, cohesie binnen gezinnen en een positieve schoolervaring kunnen veel problemen voorkomen en verholpen worden. Zie hiervoor ook de [Kennissynthese gezondheid van nieuwkomende vluchtelingen en indicaties voor zorg, preventie en ondersteuning](#).

Tips voor coördinatoren

- Geef vrijwilligers mee dat zij juist de experts zijn op het gebied van het gewone (maar o zo belangrijke) dagelijks leven, het is juist goed dat zij géén therapeut zijn.
- Geef vrijwilligers mee dat zij eventuele zorgen of vragen kunnen bespreken met de ouders, geef hierbij de volgende tips:
 - De eerste vraag is altijd: eet, drinkt, slaapt het kind goed? Houd rekening met ouders die sociaal wenselijke antwoorden geven en/of niet gewend zijn over gevoelens te praten. Neem de tijd om vertrouwen te winnen en kom er eventueel later op terug.
 - Vraag bij kind en/of ouders na hoe het op school gaat. En of het kind vriendjes heeft.
 - Deel je zorg/vermoedens met ouders zonder ze het idee te geven dat ze het niet goed doen. Houd het concreet bij wat je ziet en vraag of ouders dit herkennen.
- Als de ouder en jij als coördinator (naar aanleiding van informatie van de vrijwilliger) je allebei zorgen maken kun je ook even met de school contact opnemen om te checken of daar ook zorgen zijn. Vraag hiervoor altijd toestemming aan de ouder.
- Neem zo nodig samen met de ouder contact op met de huisarts of met het wijkteam en geef hierbij uitleg over het Nederlandse zorgsysteem. Wees je hierbij bewust dat veel ouders geruchten hebben gehoord over het uithuisplaatsen van kinderen als ouders met problemen of klachten komen. Hierdoor zijn ze soms erg angstig om gebruik te maken van het wijkteam of andere hulpverlening. Vrijwilligers kunnen aan ouders vragen of zij zorgen hebben bij het bespreekbaar maken van hun problemen.
- Krijg je signalen dat het echt niet goed gaat, raadpleeg dan [Veilig Thuis](#), 0800 – 2000 (gratis en 24/7 bereikbaar).
- Meer kennis over vluchtelingenkinderen is ook te vinden op de [website van het NJi](#) en op de [website van Pharos](#).
- Een beperkt deel van de kinderen heeft directe oorlogservaringen. Het boekje '[Kinderen met oorlogservaringen](#)' geeft tips voor scholen en ouders. Hoewel geschreven voor acute situaties is het globaal nog heel bruikbaar.

2.7 Nog meer meedoen, samenwerking met andere initiatieven en organisaties

Er zijn talloze organisaties en initiatieven gericht op de ondersteuning aan vluchtelingen bij het vinden van hun plaats in de samenleving, denk aan welzijnswerk en initiatieven van inwoners en vluchtelingen zelf. Hieronder een aantal voorbeelden:

- Participe in Alphen aan den Rijn biedt Kom Erbij bijeenkomsten voor vluchtelingenouders die minder dan een jaar in Nederland zijn onder de naam 'Stilstaan bij veranderingen'. Info: Tineke de Haas (t.de.haas@participe.nu) of Saida Yachou (s.yachou@participe.nu) | 0172 49 81 28. Ook in Alphen aan den Rijn en omliggende gemeenten loopt het project [Tom in de buurt](#) voor statushouders.
- Vluchtelingenwelzijn is onderdeel van Welzijn Rijswijk en biedt taalondersteuning aan vluchtelingen en migranten. Dit zijn vrijwilligers die zich graag minimaal een uur per week in willen zetten voor de integratie van vluchtelingen. Als taalmaatje geven zij één-op-één begeleiding bij het leren van de Nederlandse taal in de dagelijkse praktijk. Info: Vluchtelingenwelzijn Rijswijk, tel: 070 7579 206 of taalmaatjes@welzijn-rijswijk.nl.
- [Taal aan Zee](#) biedt een laagdrempelig en gedifferentieerd educatief aanbod voor geïsoleerde anderstalige vrouwen, vluchtelingen, asielzoekers en andere migranten en/of laaggeletterden. Zo kunnen zij hun zelfredzaamheid versterken en wordt de drempel om mee te doen in de samenleving minder hoog. De lessen zijn vaak maatwerk, individueel of groepsgewijs, op de centrale locatie, aan huis of in de buurt.

- [VluchtelingenWerk Oost Nederland](#) biedt in een aantal gemeenten preventieve ouderschapsondersteuning voor vluchtelinggezinnen, waarbij in ouderbijeenkomsten gesproken wordt over de verschillende aspecten van ouderschap in Nederland.
- ONS! - Bruggenbouwers zijn vrijwilligers die nieuwkomers twaalf maanden ondersteunen om de samenwerking met school te verbeteren. De vrijwilligers fungeren als brug tussen school en ouders en spelen een belangrijke rol in het verkleinen van de culturele en sociale barrière. Zorgt voor meer onderling begrip. Zie: www.ouderbetrokkenheidplus.nl/nieuwkomers/.
- Spel aan Huis Uden: vanuit VluchtelingenWerk wordt door stagiaires aan alle vluchtelinggezinnen in Uden gedurende een jaar Spel aan Huis aangeboden.
- Spel aan Huis Breda heeft project gedraaid waarbij in vluchtelinggezinnen spelbegeleiding door gediplomeerde pedagogen werd geboden.
- Meet & Eat organiseert '[Gastgezin voor een vluchteling](#)' waarbij Nederlandse gezinnen vluchtelingen komen halen om bij hen thuis te eten. Kijk op [Gastgezin voor Vluchteling](#) voor meer informatie.
- Op [Net in Nederland](#), Platform voor nieuwkomers in Nederland staan informatieve filmpjes over Nederland.
- Kijk op de volgende sites welke initiatieven er nog meer in jouw werkgebied zijn:
 - [Stayhuman](#)
 - [Werkwijzer vluchtelingen](#)

3 Hoe ga ik om met taalproblemen?

Veel coördinatoren geven aan dat taalverschillen de communicatie over de opvoeding bemoeilijken. Er is behoefte aan praktische tips in de omgang met taalproblemen en hulpmiddelen die gebruikt kunnen worden om de taalverschillen te overbruggen. Daarnaast is het belangrijk om meer te weten over de taalachtergrond van de vluchtelingen die nu kort in Nederland zijn.

Bij mijn huidige Eritrese vluchteling gezin was het zeker in het begin communiceren met handen en voeten. Voor de taal nam en neem ik nog steeds spel materiaal van thuis mee, evenals praatplaten. Ik help met name de moeder met het begrijpelijk maken van haar huiswerk (inburgering). Daarvoor neem ik zelf ook woordkaartjes mee om de uitspraak te oefenen. Als ik niet bij machte ben een begrip uit te leggen, dan zoek ik mijn toevlucht tot Google. Zo kwam ik er ook achter, dat een moeder met twee jonge kinderen gevlucht is op een vlot. Haar zontje maakte de beweging van het bijna kapseizende vaartuig. Hij maakte hoestgeluiden om aan te geven, dat er veel mensen ziek waren. Zo komen we er samen wel uit.

Margriet - vrijwilliger Home-Start

3.1 Verschillende talen

Zoals hierboven aangegeven zijn veel vluchtelingen afkomstig uit Eritrea en Syrië. Voor meer informatie over veelgebruikte talen in deze landen, zie [Factsheet Eritrese Vluchtelingen](#) en [Factsheet Syrische Vluchtelingen](#).

Als het land van herkomst bekend is kan je ook [hier](#) kijken welke talen daar gesproken worden of zelf aan het gezin vragen welke taal of talen zij spreken.

Telefonische spreekuren

Syrische vluchteling-artsen houden elke woensdagmiddag telefonisch spreekuur in het Arabisch. Voor nieuwkomers uit Eritrea is er op vrijdagmorgen een telefonisch spreekuur. Bellers kunnen bij hen terecht voor informatie over gezondheid en de gezondheidszorg in Nederland. Zie hier voor meer informatie over deze spreekuren.

3.2 Tolken in de zorg

Cliënten en dus ook vluchtelingen zijn sinds enkele jaren zelf verantwoordelijk voor het inhuren en de kosten van een [professionele tolk](#). De zorgverlener kan ertoe over gaan een tolk of vertaler in te zetten. Voor de informele opvoedondersteuning zal dit doorgaans geen optie zijn omdat er kosten aan verbonden zijn. Veel zorgverleners, kenniscentra en wetenschappers hebben zich uitgesproken tegen deze maatregel. Zij wijzen erop dat de kwaliteit, veiligheid en toegankelijkheid van de zorg in het geding komt door deze maatregel, die het verminderd inzetten van professionele tolken tot gevolg heeft. Het voornaamste argument hierachter is dat goede communicatie één van de basisvoorwaarden is voor het leveren van veilige en effectieve zorg. Immers, een zorgverlener moet op basis van de juiste informatie zorg bieden.

Als er wel budget is voor tolken kan gebruik gemaakt worden van een TolkenTelefoonApp, speciaal voor de zorgsector van het Tolk- en Vertaalcentrum Nederland (TVcN, waardoor er snel een (betaalde) tolk beschikbaar is. Vaak wordt vanwege de kosten een niet-professionele tolk ingezet. Bijvoorbeeld landgenoten of vrijwilligers die zelf oorspronkelijk een van de talen spreken van de huidige groep vluchtelingen.

3.3 Wel of niet contact met taalgenoten?

Soms kan het voor onderlinge steun goed zijn om ouders die dezelfde taal spreken met elkaar in contact te brengen. Er zijn groepen vluchtelingen voor wie dat de meest veilige situatie is. Vaak willen ze dat dan ook het liefst in een vrouwen- of mannengroep. Daarnaast zijn er vluchtelingenouders die juist graag met Nederlanders spreken, zij willen graag de Nederlandse taal leren.

Soms zijn vluchtelingen bang voor roddel binnen de eigen gemeenschap. Ook kunnen er spanningen zijn omdat de ouders uit verschillende groepen komen die in de burgeroorlog tegenover elkaar zijn komen te staan. En tenslotte, zoals iedereen weet die op vakantie landgenoten tegenkomt, een landgenoot hoeft niet per definitie je beste vriend te zijn.

Tips voor coördinatoren

- Zorg dat vrijwilligers altijd duidelijk uitleggen wat zij komen doen, er rekening mee houdend dat dit voor veel ouders vaak nog geheel onbekend is.
- Benadruk tegenover vrijwilligers dat het belangrijk is dat zij zich inleven in de achtergrond van het gezin om het vertrouwen te winnen. Een empathisch en persoonlijke benadering helpt, bijvoorbeeld door te vertellen hoe zij zelf opvoeden.
- Het kan ook helpen gebruik te maken van ervaringsdeskundigen/sleutelpersonen om taal- en cultuurverschillen te overbruggen. Eventueel kan dit ook via Skype. Maar houd er rekening mee dat bij niet-professionele tolken makkelijk misverstanden kunnen ontstaan of dat de vertalers soms hun eigen belangen mee laten wegen bij het vertalen.
- Het onderwijsniveau van ouders is erg belangrijk als het gaat om communicatie, zorg dat je hier een beeld van hebt en sluit hierbij aan.
- Bedenk altijd per gesprek: wat wil jij vertellen of wat willen de ouders aan elkaar of aan hun kind vertellen? Neem de tijd.
- Creëer een ontspannen situatie (kopje koffie/thee, leuke ruimte) en zorg voor een laptop/smartphone bij de hand om gebruik te maken voor eventuele hulpmiddelen (zie ook hieronder)
- Spreek langzaam en met weinig woorden en gebruik zoveel mogelijk visuele ondersteuning, plaatjes/voorwerpen/gebaren.
- Ook kan spelmateriaal voor ouders een goed middel zijn om alledaagse situaties aan de orde te stellen. Tegelijkertijd bevordert de vrijwilliger met de inzet van 'samen spelen' de ouder-kind interactie en wordt de taal van ouders en kind geoefend. Stimuleer de vrijwilligers om bij de leeftijd van het kind passend spelmateriaal creatief in te zetten en zo vanuit een veilige sfeer ondersteuning te bieden.
- Indien ouders een beetje Nederlands spreken kan 'Google Translate' soms een oplossing bieden. Stimuleer ouders dan om plaats te nemen achter de computer (of draai het beeldscherm en toetsenbord naar ouders toe). Zij kunnen dan 'Google Translate' gebruiken om bepaalde zinnen/woorden te communiceren. Ook zijn er handige apps voor op de smartphone, zoals Voice Translator, die eenvoudige zinnestukjes kan vertalen, zoals 'Uw kunt het beste...borst-/flesvoedingen per dag geven' etc.
- Op de [facebookpagina Eritreeërs Gezond](#) kunnen Eritreeërs in het Tigrinya vragen stellen over de gezondheidszorg in Nederland. Op de website Gezond in Nederland staat ook in het Tigrinya (en in het Nederlands) vergelijkbare informatie.

3.4 Handige materialen

'Opgroeien en opvoeden in beeld'

Afbeeldingen over opgroeien en opvoeden maken dat ouders de bedoeling beter begrijpen én het bevordert de wederzijdse communicatie. Immers, een ouder die hoort én ziet, onthoudt informatie beter.

Van de meeste voorkomende alledaagse opvoedsituaties zijn afbeeldingen gemaakt in het pakket 'Opgroeien en opvoeden in beeld'. De situaties zijn herkenbaar voor alle ouders. De humor en de positieve insteek zorgen voor open communicatie. Het materiaal richt zich vooral op ouders die de Nederlandse taal niet of onvoldoende machtig zijn en kinderen hebben tot de leeftijd van zes jaar.

Het pakket 'Opgroeien en opvoeden in beeld' bestaat uit:

- Een tafelboek met 179 sheets.
- Een handleiding voor professionals voor het gebruik van het materiaal.
- Een insteekmap.

Dit materiaal is ook beschikbaar in het Engels. Voor MIM is een selectie gemaakt voor ouders met kinderen in de leeftijdsgroep 0-2 jaar. Dit materiaal is te bestellen via [de website van het NJi](#).

Ander beeldmateriaal dat online toegankelijk is:

- GGD/GHOR Kennisnet: '[Pictogrammen om te communiceren](#)'.
- Opvoedinformatie: [Filmpjes](#) over alledaagse zaken gedurende de ontwikkeling van kinderen. Ouders zullen deze talige informatie vaak niet goed begrijpen. Maar voorlichters kunnen deze informatie vaak wel als basis gebruiken voor uitleg en gesprekken in eenvoudig Nederlands. In het algemeen is daarbij ook informatie nodig over de Nederlandse zorgcontext. Deze informatie is in eenvoudig Nederlands geschreven.
- Op de [Facebookpagina Opgroeieninnederland.nl](#) staan veel goede filmpjes in de eigen taal.
- Ook op de [website van VluchtelingenWerk](#) is goede informatie in diverse talen te vinden.

Op de Pharos [Facebookpagina Syriërs Gezond](#) maken Nederlandse en Syrische zorgprofessionals Syrische nieuwkomers wegwijs in zorgland Nederland. Er is een vergelijkbare [Facebookpagina Eritreeërs Gezond](#). Daarbij gaat het ook vaak over de ontwikkeling en gezondheid van de kinderen. Op de website [Gezond in Nederland](#) zijn alle vragen en antwoorden gebundeld in onder andere de thema's: huisarts, medicijnen, leefstijl, tandzorg, verzekering, stress, zwangerschap, seksualiteit, ziekenhuis, zorg voor kinderen en hulpmiddelen.

Engelstalige voorbeelden voor ouders die Engels spreken:

[Raising Children, Baby and toddler cues: in pictures](#)

4 Voorbereiden van vrijwilligers op het ondersteunen van vluchtelinggezinnen

Het vinden van een juiste klik tussen vrijwilligers en gezinnen is iets wat altijd aandacht vraagt. Zeker bij informele opvoedondersteuning is deze klik heel belangrijk om het contact voor beide partijen waardevol en bevredigend te maken. Als het gaat om het maken van een goede match tussen vrijwilliger en gezin bij vluchtelingen kunnen dezelfde afwegingen gemaakt worden als bij andere gezinnen. Denk aan overeenkomsten in leeftijd, geloof, type persoonlijkheid, buurt, sociaaleconomische positie, opleiding, beroep, etc.

Toch kan het voorkomen dat vrijwilligers het nog best spannend vinden om met vluchtelingen te werken. Bijvoorbeeld omdat zij tot nu toe in hun (vrijwilligers)werk- of privé-omgeving nog weinig contact hebben met mensen met een andere culturele achtergrond. Of omdat zij het beeld hebben dat alle vluchtelingen vaak zwaar getraumatiseerd zijn en de problematiek voor hen te complex is. Of juist omdat zij denken dat vluchtelingen 'gelukszoekers' zijn die 'onze' huurwoningen krijgen. Tegelijkertijd willen ook veel vrijwilligers juist graag met vluchtelingen werken, denk aan alle initiatieven die opkwamen tijdens de vluchtelingencrisis in 2015.

Het is daarom belangrijk beelden die er leven over vluchtelingen bespreekbaar te maken.

4.1 Trainingen

Bij deze handreiking hoort ook een *Draaiboek Themabijeenkomst rond vluchtelinggezinnen* voor vrijwilligers om hen vertrouwd te maken in het werken met vluchtelinggezinnen. Dit draaiboek is ontwikkeld samen met, en komt beschikbaar voor, de programma's Home-Start, Moeders Informeren Moeders, Steunouder en Spel aan Huis. Andere programma's of organisaties kunnen dit draaiboek opvragen bij het Nederlands Jeugdinstituut. E-mail: j.berns@nji.nl.

Veel organisaties bieden hun medewerkers trainingen aan in cultuursensitief werken. Deze trainingen bieden een stevige inhoudelijke basis aan het werken met vluchtelingen en het omgaan met cultuurverschillen. Pharos heeft een [breed aanbod](#).

Belangrijk uitgangspunt is dat misverstanden niet altijd voorkomen kunnen worden, maar wel opgelost kunnen worden. Dit kan bijvoorbeeld door de volgende vragen te stellen:

- Wat is mijn aandeel?
- Wat is het aandeel van de ander?
- Wat is de invloed van de heersende beelden, waarden, normen, betekenissen en opvattingen van de sociale omgeving op de communicatie van eenieder?

In de interculturele communicatie biedt het [TOPOI-model](#) waardevolle handvatten.

Het Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) biedt een teambijeenkomst '[Waardenopvoeding in diversiteit. Het begint met een gesprek](#)'. Hier komen thema's als discriminatie, negatieve beeldvorming, religie en schaamte voorbij. Het pakket voor het houden van de teambijeenkomst bestaat uit een Powerpoint-presentatie, een leidraad voor de gespreksleider en een achtergrondartikel. KIS vindt dat we vaker in gesprek moeten gaan met migranten- en vluchtelingenouders over de achterliggende waarden in de opvoeding.

Het door KIS gemaakte draaiboek en de bijbehorende PowerPoint voor teambijeenkomsten zijn daarom interessant voor de coördinatoren. Delen daarvan zijn wellicht ook bruikbaar in gesprekken met en scholing van vrijwilligers. Ook het artikel '[Waardenopvoeding in diversiteit: het begint met een gesprek](#)' is nuttig om te lezen. Voor thema's als discriminatie, negatieve beeldvorming, religie en schaamte heeft KIS een keuzemenu met oefeningen en filmpjes.

Het reguliere aanbod aan opvoedondersteuning en de training van beroepskrachten zijn niet altijd goed afgestemd op het optimaal ondersteunen van deze gezinnen. De polarisatie tussen 'wij en zij', stigmatisering, islamfobie en uitsluiting brengen specifieke ontwikkelings- en opvoedingsop-gaven mee voor een deel van deze kinderen en hun ouders. Ook vragen rondom identiteit en zingeving, de signalering van radicalisering en omgang met radicale uitingen van kinderen kunnen ouders sterk bezighouden.

Onderwerpen die ter sprake komen in de bijeenkomst 'Waardenopvoeding' zijn:

- Omgaan met religie als waarde in de opvoeding;
- Omgaan met ervaren negatieve bejegening en uitsluiting;
- Opvoeding en verhouding tot de 'ander'.

Zie ook de [online introductie cursus intercultureel vakmanschap](#) van het Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS).

Een andere online training is de Live Online Leren training '[Weerbaar Opvoeden](#)'. Deze is bedoeld voor professionals die in hun werk te maken krijgen met ouders met een andere culturele en migratieachtergrond. Er kan worden geoefend met het bespreekbaar maken van cultureel-religieuze dilemma's in de opvoeding. Bij het ontwikkelen van deze cursus is ook onderzoek uitgevoerd, waarin lessen over weerbaar opvoeden en competenties zijn beschreven.

E-learning voor vrijwilligers

Pharos biedt een gratis online leerplatform/e-learning voor (zorg)professionals en vrijwilligers die 'werken met mensen met een vluchtelingenachtergrond': Een e-learning met veel inspiratie, kennis, nieuwe inzichten en informatie over het werken met mensen met een vluchtelingenachtergrond. Met het doorlopen van deze e-learning leer je hoe je op een cultuursensitieve en persoonsgerichte manier gesprekken aangaat met mensen met een vluchtelingenachtergrond. Met als thema's: elkaar echt begrijpen, laaggeletterdheid, veerkracht en psychische gezondheid, opvoeding en jeugd, gevoelige onderwerpen en ketensamenwerking.

In het kader van het project 'Informeel opvoedingsondersteuning aan vluchtelinggezinnen' is binnen dit leerplatform een module speciaal voor vrijwilligers ontwikkeld.

Zie hiervoor Werken met mensen met een vluchtelingenachtergrond (Pharos Leerplatform).

Tips voor coördinatoren

- Laat vrijwilligers deelnemen aan het e-learning programma door Pharos is ontwikkeld.
- Maak het vanzelfsprekend dat vrijwilligers werken met een grote diversiteit aan gezinnen en bereid hen hierop voor.
- Leg niet de focus op het anders zijn als 'vluchteling' zijn maar heb juist aandacht voor overeenkomsten.
- Probeer ook vrijwilligers met een vluchtelingachtergrond te werven, om zo de mogelijkheid te hebben gezinnen uit dezelfde cultuur te begeleiden.
- Werk in de werving samen met andere organisaties zoals Vluchtelingenwerk of Rode Kruis, onder de vluchtelingen die zij ondersteunen en de vrijwilligers die daar werken zitten ook potentiële vrijwilligers voor jouw interventie.
- In Rotterdam zijn positieve ervaringen opgedaan met mentorprojecten voor vluchtelingen en andere nieuwkomers in drietallen: een nieuwkomer, een 'oudkomer' (iemand die met dezelfde achtergrond die al langer in Nederland is) en een 'gewone' Nederlander. Op deze manier bied je een vluchteling het beste van twee werelden: een ervaringsdeskundige die zich goed in hun situatie kan inleven (en wellicht hun eigen taal spreekt) en iemand die hen goed wegwijs kan maken in de Nederlandse samenleving en de Nederlandse taal.

Bijlage: Informele opvoedsteun aan vluchtelinggezinnen: aanbevelingen voor meer duurzame samenwerking

Achtergrond

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de integratie van statushouders. Belangrijke componenten in het integratiebeleid zijn werk, scholing en zorg. Zowel vanuit de statushoudergezinnen als de professionals komen signalen dat er in het integratieproces meer aandacht zou moeten zijn voor het opgroeien en opvoeden in een nieuw land. Zoals een Home-Start coördinator zei: als het met de kinderen goed gaat, hebben de ouders pas ruimte om zich te richten op het leren van de taal en het vinden van werk.

Rond informele opvoedsteun aan statushoudergezinnen zijn er in 2018 twee expertmeetings georganiseerd vanuit het NJi. In deze bijeenkomsten is door landelijke kenniscentra, uitvoerders van interventies en Vluchtelingenwerk Oost-Nederland besproken wat er extra nodig is rond informele opvoedsteun voor statushoudergezinnen. Hoe kan informele opvoedsteun aan statushoudergezinnen beter onder de aandacht van gemeenten worden gebracht en wat kunnen gemeenten doen om te zorgen voor een betere aansluiting en samenwerking met andere (lokale) activiteiten voor (opvoed)steun aan statushoudergezinnen. Wat is er anders en extra nodig voor deze doelgroep?

Opvoeden in een nieuw land

Aandacht voor opgroeien en opvoeden in een nieuw land draagt bij aan betere kansen voor kinderen en zorgt op de korte en middellange termijn voor minder jeugdzorgproblemen en op de lange termijn voor betere kansen en minder (gezondheids-) verschillen tussen inwoners met verschillende culturele achtergronden.

‘De behoefte van vluchtelingenouders aan opvoedsteun is groot. Zonder enige uitzondering geeft de doelgroep aan dat ze een gebrek hebben aan informatie op het gebied van het onderwijssysteem en hulpverleningsinstanties. Tegelijkertijd ervaren deze nieuwkomers de instellingen als weinig toegankelijk en zien ze door de bomen het bos niet meer. Onbegrip voor de specifieke achtergrond van vluchtelingenouders en gebrek aan maatwerk zorgt ervoor dat deze groepen geen of weinig gebruik maakt van de ondersteuning die ze kunnen krijgen bij de opvoeding. Het wantrouwen en de angst overheerst bij deze ouders en maakt dat ze stap naar de instellingen niet zetten.’

Uit ‘Opvoeden in een nieuw land’

Bestaande interventies voor informele opvoedsteun kunnen vluchtelingenouders ondersteunen om de kinderen die opgroeien en opgevoed worden in een nieuw land een stevige start te geven. Dit lukt alleen als gemeenten dit ondersteunen. Hoe kunnen gemeenten dit vorm geven? Wat is er nodig om te zorgen voor een goede samenwerking en verbinding tussen de formele ondersteuning en informele opvoedsteun bij de integratie van nieuwe gezinnen?.

Gemeentelijk beleid

Het integratiebeleid wordt in gemeenten vanuit het domein Werk en Inkomen vormgegeven.

De koppeling met de andere sectoren binnen het sociaal domein, bijvoorbeeld jeugd, is nodig maar wordt lang niet altijd gemaakt.

Gemeenten kopen maatschappelijke begeleiding in, veelal via VluchtelingenWerk of bijvoorbeeld via Humanitas of (lokale) welzijnsorganisaties, voor het eerste half jaar tot twee jaar. De maatschappelijk begeleiders zijn vrijwilligers die zich richten op ondersteuning bij praktische zaken, zoals de inrichting

van de woning, het regelen van alle administratie en verzekeringen, etc. Maatschappelijk begeleiders richten zich niet specifiek op opvoedondersteuning en maken zoveel mogelijk doorverwijzingen naar (informele) opvoedondersteuning.

Wat kunnen gemeenten doen?

Allereerst kunnen gemeenten hun rol in het ondersteunen van nieuwe gezinnen verbreden. Inburgering gaat niet alleen over werk, inkomen, participatie en taalverwerving maar ook over zaken als opvoeden en ouderschap. Preventie van opvoedproblemen heeft een maatschappelijke waarde maar zeker ook een economische waarde. Dit sluit aan bij de opbrengsten van het Ondersteuningsprogramma Gezondheid Statushouders. Zie '[Ondersteuningsprogramma gezondheid statushouders](#)'.

Om opvoedondersteuning onderdeel van het integratiebeleid te maken, is er soms ontschotting nodig tussen de verschillende domeinen binnen de gemeente.

De [Factsheet Opvoedondersteuning bij niet-westerse migranten en vluchtelinggezinnen](#) geeft tips aan gemeenten hoe zij hierin ook de informele opvoedingssteun meer kunnen benutten.

Aanbevelingen vanuit het veld

In [paragraaf 2.2](#) staan elf aanbevelingen aan gemeenten, die professionals in het veld hebben genoemd om te zorgen voor een betere (informele) opvoedondersteuning aan vluchtelinggezinnen.

Goede voorbeelden

Extra aandacht voor een goede start van statushoudergezinnen: op heel veel plekken wordt hier al aan gewerkt. Hieronder worden ter inspiratie een paar voorbeelden genoemd. Via de [website van de VNG](#) zijn nog veel meer voorbeelden te vinden.

Gemeente Tiel: samenwerken voor statushoudergezinnen

In Tiel organiseert Vluchtelingenwerk Oost Nederland preventieve ouderschapsbijeenkomsten. In vijf bijeenkomsten per groep ouders krijgen de ouders voorlichting over het zorglandschap in Tiel in de eigen taal.

De GGD, Home-Start en het Sociale Wijkteam sluiten aan bij de bijeenkomsten om laagdrempelig te vertellen wat zij kunnen betekenen voor vluchtelinggezinnen. Zo zijn vluchtelinggezinnen vaak niet bekend bij de verschillende dienstverlening. Naar aanleiding van de ouderschapsbijeenkomsten melden gezinnen zich nu bij de dienstverlening.

Thuis in Dalfsen

In Dalfsen is er een werkgroep statushouders. Er wordt gewerkt vanuit de behoefte van de statushouders door de verbinding met hen zelf te zoeken. Er wordt gewerkt met bruggenbouwers die zelf uit de herkomstlanden komen. Samenwerking en ontmoeting blijken erg belangrijk - een nieuwkomer wordt bij huisvesting bijvoorbeeld meteen aan een welzijnswerker gekoppeld.

Papendrecht – Integraal plan van aanpak

De gemeente Papendrecht heeft in 2018 bijeenkomsten en gesprekken georganiseerd met betrokken partijen en met de statushouders zelf om tot een Plan van aanpak te komen. Daaruit is een actieprogramma langs acht sporen opgesteld. Een van de sporen is: meer focus op de kinderen van de statushouders, en vergroten van de participatie en integratie van kinderen en jongeren. Een ander spoor betreft meer aandacht voor gezondheidsrisico's. Bij beide sporen wordt niet specifiek aandacht besteed aan opvoeden in een nieuw land. Het plan betreft een verbreding van integratie vanuit Werk en Inkomen naar vergroten participatie op alle welzijnsgebieden.

Impulstraject in Leeuwarden

In [Leeuwarden](#) is een aanpak gerealiseerd waarbij de Eritrese statushouders zelf het eigenaarschap van hun inburgeringstraject hebben gekregen. De gemeente heeft de omslag gemaakt naar samen met de statushouders, dit heeft echt een cultuurverandering teweeg gebracht. Vanuit de klantreismethodiek is zichtbaar geworden wat er echt nodig is.

Zie ook het [Impulsprogramma Eritrese statushouders](#)

Stichting Nieuw Thuis Rotterdam

[Stichting Nieuw Thuis Rotterdam](#) (SNTR) wil 200 Syrische gezinnen met een verblijfsvergunning een nieuw thuis in Rotterdam bieden. Zo snel mogelijk meedoen met de Nederlandse samenleving is het doel. SNTR biedt een intensief programma. Dat bestaat uit een huurwoning, een versnelde taal cursus, het leren kennen van de wijk en de stad, en begeleiding naar passend (vrijwilligers)werk en/of onderwijs. De Erasmus Universiteit onderzoekt of de gezinnen zich door dit programma inderdaad snel thuis voelen in Rotterdam.

Project JAS in Leiden

Het project [JA Statushouders](#) heeft als doelstelling statushouders versneld te laten participeren en te begeleiden naar school of werk. Vanuit een educatief programma heeft de statushouder, gekoppeld aan een uitkering, een plan gericht op economische zelfstandigheid en/of maatschappelijke participatie. Het educatief programma bestaat uit vier periodes van 24 weken, waarin een minimale inzet van 24 uur per week van statushouders is vereist. Het programma is gericht op participeren in de samenleving en op de arbeidsmarkt.

Gemeente Weert

In Weert wordt ingezet op participatie vanuit een [integrale aanpak](#), die er ook op gericht is dat nieuwkomers zich gelukkig voelen.

Opvallende punten in de aanpak:

- Sleutelpersonen gaan al naar het AZC
- Kansenverkenner: kijkt persoonsgericht wat een passende insteek is.
- Differentiatie voor hoogopgeleiden en voor statushouders die willen ondernemen.

Bronnen

- <https://www.pharosleerplatform.nl/>
- <https://www.pharos.nl/kennisbank/handreiking-bevorderen-gezondheid-en-welzijn-van-kinderen-van-statushouders-wat-kunt-u-als-gemeente-doen>
- <https://www.pharos.nl/factsheets/opvoedondersteuning-bij-niet-westerse-migranten-en-vluchtelingengezinnen/>
- <https://www.pharos.nl/factsheets/asielzoekers-vluchtelingen-statushouders-lichamelijke-en-psychische-gezondheid/>
- <https://www.vluchtelingenwerk.nl/feiten-cijfers/procedures-wetten-beleid/asielprocedure>
- <https://www.vluchtelingenwerk.nl/feiten-cijfers/cijfers/bescherming-nederland>
- Gemeenten en de asielprocedure: <https://www.youtube.com/watch?v=gn9cTUIsWyg>
- <https://www.pharos.nl/factsheets/asielzoekers-en-gezondheidszorg/>
- <https://decorrespondent.nl/5661/zeven-dingen-die-nederlanders-moeten-weten-om-te-begrijpen-hoe-vluchtelingen-zich-hier-voelen/377237718-199f63f3>
- <https://www.aedes.nl/artikelen/klant-en-wonen/huisvesting-vergunninghouders/taakstelling-2019-huisvesten-van-8.000-vergunninghouders.html>
- <https://www.gemeentenvandetoekomst.nl/themas/fysieke-leefomgeving/artikel/land-in-beeld-taakstelling-huisvesting-vluchtelingen/>
- <https://www.pharos.nl/kennisbank/goed-ouderschap-in-moeilijke-tijden-handleiding-voor-meergezinsgroepen-met-vluchtelingen/>
- <https://movisieacademie.nl/mod/page/view.php?id=4324>
- Factsheet Gezondheidszorg asielzoekers in Nederland: <https://www.ggdghorkennisnet.nl/?file=32797&m=1489581867&action=file.download>
- <https://www.pharos.nl/kennisbank/achtergrond-vluchtelingenkinderen-vluchtelingenkinderen-in-de-kinderopvang/>
- https://www.zoetermeer.nl/inwoners/vergunninghouders_47690/
- <https://www.pharos.nl/factsheets/syrische-vluchtelingen/>
- <https://www.facebook.com/OpgroeienInNederland/>
- <https://www.facebook.com/syriersgezond/>
- <https://www.facebook.com/eritreeersgezond/>
- <https://www.vluchtelingenwerk.nl/forrefugees/belangrijke-informatie-je-eigen-taal>
- <http://gezondinnederland.info/>
- <https://www.vluchtelingenwerk.nl/oostnederland/ouders-en-kinderen>
- <https://www.pharos.nl/factsheets/eritrese-vluchtelingen/>
- <https://www.pharos.nl/kennisbank/van-ver-gekomen-een-verkenning-naar-het-welzijn-en-de-gezondheid-van-eritrese-vluchtelingen-2/>
- <https://www.pharos.nl/nieuwsbrief/>
- <https://www.pharos.nl/training/opvoeden-het-perspectief-van-migrantenouders/>
- <https://www.pharos.nl/sleutelpersonen/>
- https://vng.nl/files/vng/publicaties/2017/regie-en-ketensamenwerking_20170206.pdf
- <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/formele-en-informele-opvoedondersteuning-handreiking.pdf>
- https://vng.nl/files/vng/defcultuursensitief-werken_20181204_2.pdf
- <https://vng.nl/onderwerpenindex/asiel/asielbeleid-en-integratie/nieuws/gemeenten-kies-integrale-aanpak-voor-statushouders>
- <https://www.nidos.nl/home/voogdij-en-gezinsvoogdij/>
- <https://www.coa.nl/nl/asielopvang/huisvesting-vergunninghouders/logeerregeling>

- <https://www.pharos.nl/kennisbank/kennissynthese-gezondheid-van-nieuwkomende-vluchtelingen-en-indicaties-voor-zorg-preventie-en-ondersteuning/>
- <http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/algemeen/training-en-advies/opvoedingsondersteuning/>
- Regionale verslagen van het Ondersteuningsprogramma Gezondheid statushouders: http://gis.vng.nl/v2/?t=4&key=18cNDNemyWlfsWne-_FJEVoBC3vuLRF8aFngRlhB03Y&jaar=2017
- <https://www.vluchtelingenwerk.nl/regio>
- <https://www.vluchtelingenwerk.nl/wat-wij-doen/onze-projecten/project-vip-vluchtelingen-investeren-participeren>
- [https://www.nji.nl/nl/Producten-en-diensten/Methodieken-en-instrumenten/Moeders-Informerer-Moeders-\(MIM\)](https://www.nji.nl/nl/Producten-en-diensten/Methodieken-en-instrumenten/Moeders-Informerer-Moeders-(MIM))
- <https://steunouder.nl/>
- <http://www.spelaanhuis.nl/>
- <https://www.home-start.nl/>
- <https://www.lowan.nl/primair-onderwijs/scholen/>
- <https://www.lowan.nl/voortgezet-onderwijs/scholen/>
- <https://www.nji.nl/nl/Actueel/Nieuws-van-het-NJi/Vluchtelingenkinderen-in-kinderopvang>
- <https://www.vooreenveiligthuis.nl>
- <http://www.NJi.nl/nl/Kennis/Dossier/Vluchtelingenkinderen>
- <https://www.pharos.nl/kennisbank/handreiking-geef-ons-de-tijd/>
- <https://www.pharos.nl/zoeken/vluchtelingenkinderen>
- https://www.lowan.nl/wp-content/uploads/2014/09/Kinderen_met_oorlogservaringen_Handreiking_leerkrachten.pdf
- www.taalaanzee.nl
- <https://www.tomindebuurt.nl/>
- <http://www.gastgezinvoorvluchteling.nl>
- <http://www.netinnederland.nl/>
- www.stayhuman.nu
- <http://www.werkwijzervluchtelingen.nl/initiatieven.aspx>
- https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_offici%C3%ABle_talen_naar_land
- <https://vng.nl/onderwerpenindex/asiel/asielbeleid-en-integratie/nieuws/telefonisch-spreekuur-arts-voor-nieuwkomers-in-eigen-taal>
- <https://www.pharos.nl/factsheets/asielzoekers-vluchtelingen-statushouders-gezondheidszorg-statushouders/>
- <http://www.NJi.nl/nl/Publicaties/NJi-Publicaties/Opgroeien-en-opvoeden-in-beeld>
- <https://www.ggdghorkennisnet.nl/?file=25933&m=1449591992&action=file.download>
- <https://www.opvoeden.nl/overzicht-filmpjes/>
- <https://www.pharos.nl/kennisbank/basisgezondheidsvoorlichting-aan-vluchtelingen-in-azcs-en-nieuwkomers-in-de-gemeente-voor-professionals-in-de-gezondheidszorg-module-1/>
- http://raisingchildren.net.au/verve/resources/PIP_baby_cues.pdf
- www.jso.nl/onze-opdrachten/topoi-model
- <http://www.pharos.nl/nl/kenniscentrum/kennisdelingsprogramma-gezondheid-statushouders>
- https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/opvoeden_in_diversiteit_achtergrondartikel.pdf
- <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/Professionals/Hulp-aan-vluchtelingenkinderen/Inleiding-1>

